

**”PELOISSANI PEIPPOSESTA VÄÄRÄN KUVAN SAIN”
PELON JA VIHAN TUNTEIDEN KUVAUS TUNNEKASVATUKSEN VÄLINEENÄ
ELINA KARJALAISEN UPPO-NALLE -TEOKSISSA**

Meira Maaninka

Pro gradu -tutkielma

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kirjallisuus

Lokakuu 2021

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen aineisto, tavoitteet ja näkökulmat	4
1.2 Aiempi tutkimus	9
1.3 Uppo-Nalle -teokset lastenkirjallisuuden kentällä	10
2 TUNTEET JA TUNNEKASVATUS	13
3 PELON TUNTEET UPPO-NALLE -TEOKSISSA	18
3.1 Pelon tunteet Uppo-Nallessa ja Uppo-Nallen talviturkissa	18
3.2. Kumma ja vieras – pelon kokija ja kohde <i>Uppo-Nallessa ja Kummassa</i>	26
4 NALLEN KIUKKU JA MUUTOSVOIMAINEN VIHA	35
5 LYYRINEN KIELI JA TUNNEILMAISU	43
6 PÄÄTÄNTÖ	52
LÄHTEET	55

1 JOHDANTO

Elina Karjalaisen (1927–2005) *Uppo-Nalle* -sarja on teoskokonaisuus, johon olen tutustunut kunnolla vasta aikuisena. Minua viehätti alusta alkaen teoksissa esiintyvä kielellä leikittely ja lempeä asenne elämään, ja ajoittain teokset ovat toimineet itselleni todellisena lohtukirjallisuutena. *Uppo-Nalle* -sarjaa on julkaistu 1970-luvulta 2000-luvun alkuun saakka.¹ Sarjassa on ilmestynyt 22 teosta. Ensimmäinen osa *Uppo-Nalle* ilmestyi vuonna 1977 ja viimeinen teos, *Uppo-Nallen uudet ystävät*, vuonna 2005. *Uppo-Nalle*-sarja luetaan nykyään kotimaisten lastenkirjaklassikoiden joukkoon (Heikkilä-Halttunen 2015, 107). Teokset ovat lapsille suunnattuja juonellisia tarinoita, jotka sisältävät runsaasti nonsense-tyylistä lyriikkaa. Teosten kielessä on muutenkin paljon lyyrisyyttä, joka ilmenee säkeellisten runojen lisäksi myös proosaosioissa. Heikkilä-Halttunen (2001, 124) mukaan kustantaja aluksi vierasti runoja osana lastenkirjaa ja vaati niitä poistettaviksi. Teokset saavuttivat kuitenkin nopeasti suosion lukijoiden keskuudessa, ja runoista tuli kirjojen tärkein tunnusmerkki. *Uppo-Nalle*-kirjat ovat kuvitettuja saturomaaneja, joissa kuvitusta ei ole jokaisella sivulla, vaan teksti on pääosassa.²

Teosten päähenkilö on *Uppo-Nalle*, jonka lisäksi sarjassa tärkeitä henkilöitä ovat Reeta, peruskoulua aloittava tyttö, Laulava Lintukoira ja Reetan perheen muut jäsenet isä, äiti, isoisä ja isoäiti. Seikkailut, joita nalle kokee ystäviensä kanssa, sijoittuvat toisaalta tavalliseen arkeen, esimerkiksi katujuyrän kohtaamiseen, mutta ne sisältävät usein myös fantasmaisia piirteitä kuten unimaailmassa seikkailemista tai puhuvia eläimiä. Tarinaa kertoo kaikkitietävä kertoja *Uppo-Nallen* tai Reetan näkökulmasta. Sarjan 13. teoksessa, vuonna 1993 ilmestyneessä *Uppo-Nallessa ja Kummassa* näkökulma vaihtuu välillä Kummaan, joka on pelontunteinen tarinassa keskeinen henkilö. Teoksissa kuvataan erilaisia tunteita, ja

---

¹ *Uppo-Nalle*, 1977, *Uppo-Nallen talviturkki*, 1978, *Uppo-Nalle ja setä Tonton*, 1981, *Uppo-Nalle ja Nukku-Ukko*, 1982, *Uppo-Nallen ystäväkirja*, 1982, *Uppo-Nalle ekyksissä*, 1984, 1984, *Uppo-Nallen kootut runot, uponneen kansan lauluja*, 1985, *Uppo-Nalle laulujen laineilla*, 1986, *Uppo-Nalle ja erakko*, 1987, *Uppo-Nalle ja kultahippu*, 1989, *Uppo-Nalle ja merikarhun tytär*, 1990, *Uppo-Nalle ja pikkuponi*, 1992, *Uppo-Nalle ja Kumma*, 1993, *Uppo-Nalle ja sukelluskello*, 1994, *Uppo-Nalle ja linnan juhlat*, 1995, *Uppo-Nallen iltasatuja*, 1997, *Uppo-Nallen juhla-kirja*, 2000, *Uppo-Nallen pojat Australiassa*, 2001, *Uppo-Nallen runoaarre*, 2001, *Uppo-Nallen saturetki*, 2004, *Uppo-Nalle ja uudet ystävät*, 2005 Lisäksi on ilmestynyt lapsille suunnattuja resepti- ja tietokirjoja.

² Teokset on kuvittanut Hannu Taina.

tunteiden kuvaus kulkee koko ajan luontevasti seikkailujen kuvauksen mukana, toisaalla lyhyinä mainintoina, toisaalla taas kokonaisena teemana tietyille luvulle. Uppo-Nalle opettaa muiden hahmojen kanssa lukijalle lempeää elämänasennetta. Isän käyttämä nimitys Reetasta, ”Rohkea Reeta”, kuvaa mielestäni hyvin tytön roolia Uppo-Nallen turvallisenä ystävävä, joka kykene samaistumaan sen lapsenmieleen, mutta jolla on jo hieman enemmän ymmärrystä maailmasta. Ismo Loivamaa (2018, 366) kuvailee teossarjaa helläsävyiseksi suosikkisarjaksi.

Keskeisin menetelmä tutkimuksessani on lähiluku, jossa tulkinta ammentaa myös aikalaislastenkirjallisuuden kontekstista eli 1960–90-lukujen lastenkirjallisuuden piirteistä ja kyseisenä ajanjaksona tapahtuneista muutoksista lastenkirjallisuudessa ja yhteiskunnassa. Kontekstualisoiva lähiluku tuo esille *Uppo-Nallen* mahdolliset omat erityispiirteet verrattuna aikalaislastenkirjallisuuteen. *Uppo-Nallen* erityispiirteisiin kuuluvat muun muassa yleisen lempeä elämänasenne arkisen elämän kuvauksen ohessa ja fantasian piirteet realistisen lastenromaanin sisällä. Esittelen kontekstia luvussa 1.3. Toisaalta tutkimusprosessini aikana tärkeimmäksi on noussut havainnointi ja tulkinta, jossa keskustelua käyvät primäärilähteiden lähiluku ja kasvatopsykologinen kirjallisuus.

1.1 Tutkimuksen aineisto, tavoitteet ja näkökulmat

Tässä tutkimuksessani tarkastelen pelon ja vihan tunteiden kuvausta kolmessa Uppo-Nalle -sarjan teoksessa sekä niitä kerronnallisia keinoja, joilla kyseisiä tunteita ja niiden ilmaismista näissä teoksissa kuvataan. Olen kiinnostunut siitä, miten pelkoa ja vihaa kuvataan teoksissa ja missä roolissa näiden tunteiden ilmaisu teoksissa on. Lisäksi tarkastelen sitä, millaisena mallina pelon ja vihan kuvaukset voivat toimia lapsilukijan tunteiden käsittelyssä ja tunnekasvatuksen välineenä. Keskityn tutkimuksessani sarjasta seuraaviin kolmeen, kahdella eri vuosikymmenellä ilmestyneeseen, teokseen: *Uppo-Nalle* (1977, jatkossa UN), *Uppo-Nallen talviturkki* (1978, jatkossa UNT) sekä *Uppo-Nalle ja Kumma* (1993, jatkossa UNK), koska mielestäni niissä pelon ja vihan tunteiden kuvaus ilmenee olennaisimmin ja kohosteisimmin kaikista sarjan teoksista. Sarjan ensimmäisellä osalla on myös tärkeä rooli

Uppo-Nallen syntytarinan esittelyssä. Teosten sisällä keskityn vain kaunokirjallisen kielen, en kuvituksen, tarkasteluun.

En voi tässä työssä selvittää, ovatko Uppo-Nalle -teokset yleensä ottaen sopivia tunnekasvatustyön välineiksi, mutta tulen tarkastelemaan sitä, millaisia merkityksiä pelolle ja vihalle teosten maailmassa annetaan. Toiseksi tutkin, miten näihin tunteisiin teosten fiktiivisessä maailmassa suhtautumista kuvataan. Kaikista emootioista juuri pelko ja viha valikoituivat tarkastelun kohteiksi, koska ne on usein koettu ongelmallisina tunteina, ja koska varsinkin pelko on Uppo-Nallen elämässä usein läsnä. Kolmantena kysymyksenä on, miten tunnekasvatuksellista työtä tehdään Uppo-Nalle -teoksissa kaunokirjallisen tunneilmaisun kautta ja millaiseen tunneilmaisuun teokset rohkaisevat lapsilukijaa. Tunnekasvatuksella tarkoitan niiden taitojen opettamista, joiden avulla voimme vaikuttaa omiin ja toistemme tunteisiin. Käytän samassa merkityksessä myös termiä tunnepedagogia.

Sovellan kasvatustieteiden käytännöllistä ja psykologista tutkimusta rinnakkain lähiluvun ja hermeneuttisen³ tulkintaprosessin kanssa. Tutkimukseni asettuu kirjallisuudentutkimuksen kentällä kirjallisuuskasvatukselliselle puolelle. Niinpä myös lähdeaineisto kuuluu sekä kirjallisuudentutkimuksen että kasvatustieteiden piiriin. Vertailen työssäni, miten tunnekasvatus tapahtuu fiktiivisessä ympäristössä ja todellisessa elämässä. Apuna vertailussa minulla on tunnekasvatusoppaita, jotka kertovat, miten nykypäivänä käsitellään tunnetaitojen opetusta, kuten Anne-Mari Jääskisen teos *Mitä sä rageet: lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen?* (2017). Se on käytännönläheinen opas, joka huomioi sekä aikuisen että lapsen tunnekokemuksen. Lisäksi käytän Erja Sandbergin (2021) *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa* -teosta. Vaikka tunnekasvatusoppaat eivät ole tieteellisesti vertaisarvioituja lähdeteoksia, ne perustuvat psykologiseen tutkimustietoon, ja niissä kuvataan selvästi, miten erilaisissa tilanteissa on rakentavaa toimia kasvattajana. Teokset on suunnattu sekä vanhemmille että varhaiskasvattajille, eli niille, jotka lukevat lastenkirjoja ja tekevät tunnekasvatustyötä lasten kanssa.

Tunnepedagogisesta lähtökohdasta kirjoitettuja lastenkirjoja on julkaistu paljon 2000-luvulla, esimerkiksi Katri Kirkkopellon Molli-kirjat tai Julia Pöyhösen Fanni-tunnetaitosarja. Tutkimuksessani haluan kuitenkin tarkastella vähän aiemmin ilmestynyttä teoskokonaisuutta, joka on sekä kaunokirjallisesti korkeatasoinen että sisältää myös tunnepedagogisen

---

³ Tieteen termipankki, hermeneutiikka (viitattu 22.9.2021).

ulottuvuuden. Tutkimuksessani yhdistyy teosten kasvatuksellisen ja kerronnallisen puolen tarkastelu. Nämä kaksi näkökulmaa – narratologinen ja tunnepedagoginen – kuuluvat tässä tutkimuksessa kiinteästi yhteen. Tekstin narratologisuuden ja lyyrisyyden analyysin kautta toivon saavani selville, mitä tarkoitusta tunneilmaisu teoksissa palvelee. Sen kautta saan otteen mahdollisesta kasvatuksellisuudesta ja pystyn soveltamaan havaintoihini tunnekasvatuksen teoriaa. Hypoteesini on, että Uppo-Nalle -teosten erityinen kieli ja kerronnalliset asetelmat ovat tärkeässä osassa tunteiden kuvauksessa ja siinä, miten lapsilukija eläytyy lukemaansa.

Olen pohtinut paljon, miten perustelen näiden kahden tutkimusnäkökulman, kasvatustieteellisen ja psykologisen sekä kirjallisuustieteellisen sovittamisen yhteen. Taide edustaa tunteita, ja tunnekasvatuksessa on alusta asti käytetty taiteita keskeisenä välineenä. Molemmat tutkimusalat ovat aina olemassa itsenäisinä teemoina ja välineinä, mutta myös yhdessä. Ne voivat antaa toisilleen paljon. Esimerkiksi Astrid Lindgrenin teokset ovat olleet mukana muuttamassa kasvatustajatteluja, kun toisaalta kasvatustajattelu on aina ollut läsnä ja tavoitteellistajana lastenkirjallisuudessa. Kun analysoin tunneilmaisuista tekemiäni havaintoja, teoreettisena lähestymistapana työssäni ovat kasvatustieteellinen ja kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulma. Yhdessä ne avaavat kasvatuksellisia mekanismeja, joita tekstistä voi löytää jo melko nopealla lukemisella. Kasvatustieteologian yksi tärkeä tutkimusala on tunnetaidot, ja siihen liittyvä kirjallisuus on tärkeää lähdekirjallisuutta työlleni.

Silja Mäen ja Seija Hämmäisen (2009, 53–54) mukaan satujen ja tarinoiden käytön tärkeyttä päiväkodissa voi perustella monella tavalla kuten sillä, että useat lapset kantavat sisällään epämiellyttäviä tunteita, eikä heillä ole keinoja eikä välineitä niiden käsittelemiseen. Projektilla tunteita tarinoiden kautta lapset pääsevät niihin käsiksi. Satu ja sen avulla toiseen henkilöön tai eläimeen samaistuminen voi olla lapselle hyvinkin vapauttavaa ja hoitavaa (Hämmäinen & Mäki 2009, 54). On innostavaa ja toisaalta lohdullista lukea, että joku muu on kokenut samaa kuin itse. Samalla on mahdollista löytää sanoja omille tunteille. (Harjunkoski 2009, 138.) Koen tutkimusaiheeni tärkeäksi, koska se voi osaltaan antaa lukeville vanhemmille välineitä satujen tietoiseen käyttöön tunnekasvatuksessa. Tunteiden sanoitusta eli nimeämistä on hyvä opetella tekstien äärellä.

Tutkimustyöni taustalla on ajatus, että kirjallisuuden yksi keskeisistä funktioista on lukemisen empaattinen vaikutus. Käsitys kaunokirjallisuuden lukemisen hyvästä vaikutuksesta ihmisen sosiaalisiin taitoihin on ollut vallalla pitkään. Se on perustunut ajatukseen siitä, että

kun luemme tarinoita toisten elämästä, empatiakykymme kehittyy paremmaksi. Samais-
tumme kuvitteellisiin hahmoihin kuten todellisuudessa tapaamiimmekin. Käsitys kirjallisuu-
den empatiaa kehittävistä vaikutuksista on aluksi perustunut ihmisten kokemuksiin ja ole-
tuksiin, mutta myös tutkimustieto tukee käsitystä (Kidd & Castano 2013). Tosielämän ko-
kemusten jäljittely fiktiossa voi yhdistyä prosesseihin, joita ihmiset käyttävät päivittäin ym-
märtääkseen, mitä maailmassa tapahtuu. Lukija ennustaa hahmojen toimintaa ja reaktioita
päättelämällä mitä he ajattelevat, tuntevat ja aikovat. Tehdäkseen näin lukija tuntee sympa-
tiaa hahmoja kohtaan ottamalla heidän näkökulmansa kokeakseen tapahtumat hahmon ko-
kemusten kaltaisina. (Bal & Veltkamp 2013, 2.) Tutkimustani motivoikin ajatus, että koska
lapsilukija vasta opettelee esimerkiksi tunteiden tunnistamista ja nimeämistä, ovat kirjat hä-
nelle merkittävä tuki eri kehitysvaiheissa.

Tarkastelen aihetta lukijan tai yhdessä lukijoiden näkökulmista sillä oletuksella, että teosten
tunnetaitokasvatuksellinen puoli tulee lukutilanteessa käyttöön. Itsenäinen lapsilukija on
yleensä jo kouluikäinen lapsi, ei enää taapero. *Yhdessä lukijat* ovat yleensä lapsi ja aikuinen,
tyypillisesti vanhempi tai varhaiskasvattaja. Aikuisen ja lapsen yhdessä lukemista suositel-
laan ja sitä tapahtuu vielä silloinkin, kun lapsi jo lukee kirjoja itsenäisesti. Yhdessä lukemi-
nen on arvokasta aikaa aikuiselle ja lapselle. Siinä voidaan heittäytyä yhdessä mielikuvituk-
sen maailmaan ja leikkiä kielellä. Lastenkirjat myös opettavat perustunteiden tunnistamista
ja voivat myös rohkaista itsenäiseksi kasvamisessa. Lastenkirjoja voidaan käyttää niin am-
mattilaisen ohjauksessa kuin siten, että lapsi lukee teoksia itsenäisesti tai vanhemman
kanssa. Vaikka tunnetaitojen opettamisessa onkin aikuisen puolelta tärkeintä esimerkin näyt-
täminen arjen tilanteissa, voi esimerkiksi iltasadun lukemisesta muodostaa tavan viettää ai-
kaa yhteisen viihdykkeen parissa (Jokipaltio 1997, 9). Aikuisen kanssa lukevalla lapsella on
jatkuvasti mukanaan turvallinen ja tunteita peilaava hahmo, jonka kanssa vuorovaikutuk-
sessa teosten fiktiivisen maailman tulkinta voi tapahtua.

Lapsilla voi olla paljonkin pelkoja. Lasta tulee auttaa luonnollisessa prosessissa, jossa hän
voittaa vähitellen kullekin ikäkaudelle kuuluvat pelot (Hämmäinen & Mäki 2009, 66). Las-
tenkirjallisuudella on tässä mahdollisuus olla tukemassa ja opettamassa tunteiden hyväksy-
mistä, nimeämistä ja säätelyä erityisesti, kun kirjallisuutta luetaan aikuisen kanssa yhdessä.
Tutkimukseni tunteet – pelko ja viha – ovat perustunteita, joiden ilmaisuun liitetään usein
kulttuurissamme perinteisesti negatiivisena koettu käytös. Erityisesti suhtautuminen lasten
ilmaisemaan vihaan on ollut ongelmallinen, ja vihan ilmaisusta on voinut seurata jopa

ruumiillista kuritusta (Nurmi, Päivi 2013, 17). Autoritäärinen kasvatuskulttuuri on ollut aivan lähivuosikymmeniin asti vallalla Suomessakin (Juusola 2010, 167). Kasvatustyyli, johon liittyvät täydellisen tottelevaisuuden vaatimus, ankuruus, kova kuri sekä lapsen tahdon ohittaminen, voi aiheuttaa lapselle masentuneisuutta, aggressiivisuutta ja muita käyttäytymisongelmia (Kokkonen 2017, 92). Suomalaiset ovat kuitenkin pikkuhiljaa oppineet sekä ilmaisemaan että kuvailemaan tunteitaan (Kokkonen 1996, 191). Viha ja pelko ovat tärkeä osa ihmisen luonnollista tunneilmaisun spektriä. Lapsi voi kokea, että pelko tai viha ovat niin voimakkaita tunteita, ettei hän kykene hallitsemaan tai säätelemään niitä. Siksi valitsin ne tutkielmani tarkastelun kohteiksi siitä tunteiden kirjosta, joka Uppo-Nalle -sarjassa esiintyy. Muista tunteista sarjassa kuvataan esimerkiksi iloa, jännitystä, ikävää, rakkautta ja vahingoniloa.

Tunnetaitoja on aiheena tutkittu paljon myös kirjallisuusterapian puolella, joten käyttämäni teoriakirjallisuus kuuluu myös sen piiriin. Keskeiset käyttämäni teokset ovat Silja Mäen ja Pirjo Arvolan (toim.) *Satu kantaa lasta* (2009) ja *Tarina tukee lasta* (2009)⁴. Kirjallisuudentutkimus lähestyy tunnetaitoja taiteen näkökulmasta. Kirjallisuus tarjoaa fiktiivisen maailman tai todellisuuden, jossa mielikuvituksen avulla tunnereaktioita syntyy ja samalla voidaan työstää. Päivi Heikkilä-Halttusen (2015, 101) mukaan satu on seikkailu, jossa voi kokeilla rajojaan turvallisesti ja palata sen jälkeen taas todellisuuteen kokemuksista ja elämyksistä rikastuneena. Kirjallisuudentutkimuksen eri suuntaukset osoittavat, miten tärkeitä kirjallisuudelle ominaiset mielikuvituksen aspektit ovat (Pettersson 2011, 4). Taiteen tehtävänä on luoda esteettisiä kokemuksia ja opettaa uutta maailmasta. Lastenkirjallisuus taiteenlajina luo uutta sanoin ja kuvin. Kun sen luomaan maailmaan pääsee käsiksi, voi vapaasti päästää mielensä pohtimaan sen tarjoamia kokemuksia. Kokemukset voivat olla lähellä omaa elämää tai sitten niihin pystyy samaistumaan juuri mielikuvituksen avulla. Bettelheim (1984, 17) kuvaa satuja terapeutteiksi niiden selkeän hyvän ja pahan jaon takia, ja nimenomaan siksi, että hyvää edustava hahmo kuvataan lapsen mielestä miellyttävämpänä kuin paha edustava hahmo. Hänen mukaansa sadut myös auttavat lasta selviämään sekavista ja usein ristiriitaisista tunteista (Bettelheim 1984, 11).

---

⁴ Esittelen tutkimukseni keskeistä teoriakirjallisuutta luvussa 2.

1.2 Aiempi tutkimus

Uppo-Nallea on tutkittu yllättävän vähän ajatellen, kuinka suosittu ja vaikuttava teossarja on kyseessä, ja löytämäni tutkimus käsittää pro gradu -töitä. Susanne Harala (2018) kirjoittaa pro gradussaan runokielestä ja sen kommentoinnista Uppo-Nalle -sarjan runoissa, Katri Lagerström (2009) taas käsittelee teosten henkilöahmoja ja kasvatuksellisuutta sekä Miina Rantanen (2008) uudissanojen semantiikkaa. Myös semanttisesti poikkeavista verbi-ilmaisuista Uppo-Nalle -teoksissa on tehty pro gradu -tutkielma (Kalervo 1987). Näistä Lagerströmin (2009) pro gradu -työn aihe on lähimpänä omaani. Siinäkin tarkastelu ei kuitenkaan kohdistu tunneilmaisun tai tunnetaitojen analysointiin.

Lastenkirjojen moraaliset kasvatumahdollisuudet on tiedetty jo niin kauan kuin niitä on julkaistu, mutta tunnetaidot, jotka ovat tärkeä avain moraalisten normien ja etiikan ymmärtämiseen, ovat olleet tutkimuskohteena vähemmän aikaa. Kasvatustieteiden puolella tunnetaitoja on tutkittu paljon, varhaisena esimerkkinä Daniel Golemanin teos *Tunneäly* (1996). Omassa tutkimuksessani olen kuitenkin kiinnostunut kirjallisuudentutkimuksen mahdollisuuksista tunnetaitokasvatuksen kentällä. Maria Nikolajeva onkin julkaissut tuoreesti lasten tunnetaidoista ja lastenkirjallisuuden kasvatuksellisista välineominaisuuksista teoksen *Reading for learning* (2014) ja artikkelin *Picturebooks and emotional literacy* (2013). Tunnetaitotutkimusta on tehty enemmän kasvatustieteiden alalla (ks. esim. Manninen, 2020 ja Väli-Korpi 2021). Suomenkielistä kirjallisuudentutkimusta liittyen lastenkirjallisuuteen ja tunnetaitoihin en löytänyt. Nikolajevakin käsittelee tunnekasvatuksellisuutta ensisijaisesti kuvakirjojen osalta, mutta teoria soveltuu myös yleisemmin lastenkirjallisuuden tarkasteluun. Niinpä tunnetaitoihin ja nimenomaan niiden kirjallisuuden avulla oppimiseen liittyvä tutkimus on tärkeä osa työni teoreettista taustaa.

1.3 Uppo-Nalle -teokset lastenkirjallisuuden kentällä

Uppo-Nalle asettuu kansainvälisen lastenkirjallisuuden kentällä osaksi leluarhuista kertovan kirjallisuuden perinnettä. Lastenkirjallisuuden tutkija Päivi Heikkilä-Halttunen (2003) kuvaa Uppo-Nallen muuntelevan klassista eläinlelusatua, kuten A. A. Milnen *Nalle Puhia* (1926) tai Michael Bondin *Paddington-karhu tulee kaupunkiin* -teosta (1958). Kirjallisuudentutkija Marja Suojala (2003, 281) kuvaa miten Uppo-Nalle on liitetty osaksi anglosaksista lastenfantasiaa ja muiden leluarhusankareiden perinnettä. Esimerkiksi runoilu rinnastuu Nalle Puhin loruihin. Nalle Puhille ja Uppo-Nallelle on yhteistä myös tietty humaani filosofisuus ja tunteiden selvä esilläolo kertomuksissa (Heikkilä-Halttunen 2003, 229).

Uppo-Nalle -sarja on jatkoa suomalaisen lastenkirjallisuuden muutokselle, jossa 1960-luvun lopulla satu ja realistinen kertomus tulivat yhä lähemmäs toisiaan (Heikkilä-Halttunen 2003, 227). Päivi Heikkilä-Halttunen (2003, 228) mukaan satumailman muuttumista realistisemmaksi pidettiin 1970-luvulla yksinomaan myönteisenä, kun tarinoiden herättämä pelko ja muut suuret tunteet eivät enää häirinneet klassisten satujen luentaa. Uppo-Nallessa arjen toiminnot ovat melkoisen realistisia, mutta sen henkilöhahmot ja seikkailut liikkuvat realistisen ja satumaisen todellisuuden välillä.

Heikkilä-Halttunen (2003, 172) kuvaa 1940- ja 1950-luvuilla satujen olleen vielä pääosin opettavaisia. Niissä näkyi sota-ajan vaikutus, ja lapsen siekailematon mielikuviutus oli eräänlaisen utopian asemassa. 1960- ja 1970-luvuille tultaessa lastenkirjallisuudesta väistyi holhoava asenne ja tilalle tuli ajan tarpeita vastaava uusvalistuksellisuus. Lastenkirjallisuus joutui vastaamaan uudenvälisiin haasteisiin, kun yhteiskunnalliset ja sosiaalipoliittiset muutokset kyseenalaistivat aiempaa käsitystä lapsista (Heikkilä-Halttunen 2003, 216.) 1960-luvulla sadun pelättiin jäävän lisääntyvän kuvallisen kulttuurin varjoon, ja toisaalta satukirjailijoita moitittiin romantikoiksi, jotka eivät pysyneet kehittyvän ja innostuneen lasten- ja nuortenkirjallisuuden vauhdissa. Heikkilä-Halttunen (2015, 56) kuvaa 1970–1980-lukujen lastenkirjallisuuden lastanneen koko maailman hädän ja luonnonkatastrofit lasten kapoisille harteille. Hänen mukaansa nykyisin taas luotetaan lapsen kasvuun ja kykyyn työstää myös kiperiä aiheita, kunhan se tapahtuu yhdessä aikuisen kanssa keskustellen. Kun ongelmarealismiksi leimasi koko 1980-luvun ajan lasten- ja nuortenkirjallisuutta, *Uppo-Nalle* oli ilmestyessään hieman erilainen, satujen kerrontaan tukeva kirjasarja.

1970-luvulla ennen *Uppo-Nallen* ilmestymistä suomalaisen lastenkirjallisuuden trendinä oli sadun ja lastenromaanin välisen rajan hämärtyminen (Heikkilä-Halttunen 2003, 227). Fantasiaa ei arvostettu paljon, koska sillä ei ajateltu olevan opetuksellista arvoa. Esiin nousivat 1960-luvulla lasten- ja nuortenkirjallisuudessa erityisesti ympäristöarvot ja tavallisen arjen kuvaus (Suojala 2003, 276; Heikkilä-Halttunen 2003, 227–228).

Uppo-Nallen ilmestyessä 1970-luvun lopulla suomalaisessa lastenkirjallisuudessa alettiin hyväksymään myös epämiellyttävät tunteet⁵ lapsen kokemuspiiriin. Heikkilä-Halttusen mukaan 1970-luvun lapsikäsitukseen kuului, että pelottavat elämykset voivat parhaimmillaan olla jopa nautittavia. Heikkilä-Halttunen (2003, 229) mukaan *Uppo-Nalle* -kirjat osuivat kultasuoneen kuvatessaan yleisinhimillisiä tunteita, lapsen ja aikuisen yhdessäoloa, välittämistä ja tavallista kitkaista arkea. *Uppo-Nalle* ilmestyi aikana, jolloin satukirjallisuus alkoi saada takaisin arvostustaan ja realistisen lastenkirjallisuuden asema horjui (Suojala 2003, 276).

Elina Karjalainen kuvaa lastenkirjallisuudessa tapahtunutta muutosta sanomalehti *Kalevan* haastattelussa vuodelta 2002 niin, että ”jossain vaiheessa lapsille selitettiin kirjoissa, miten aikuisilla on vaikeaa. Nyt kerrotaan satuja. Satu on hyvä kasvattaja.” (Kaleva/STT 2002) Ilmauksella ”jossain vaiheessa” Karjalainen viittaa todennäköisimmin *Uppo-Nallen* julkaisua (1970-luku) edeltäneisiin vuosikymmeniin, jolloin Heikkilä-Halttunen (2015, 56) mukaan lastenkirjojen voimakas yhteiskunnallisuus ja tietynlainen ongelma-keskeisyys veivät tilaa satujen lukemisen synnyttämältä ilolta, joka on tärkeimpiä lastenkirjallisuuden tehtäviä.

Karjalaisen mukaan satujen on oltava kirjoitettu lasten ehdoilla ja niissä sopii olla mukana myös opettavaisuutta. Hänen mukaansa 2000-luvulle tultaessa satu lajityyppinä on siis saanut takaisin arvostustaan. Marja Suojala kirjoittaa 1970-luvulla tapahtuneesta satukirjallisuuden uudesta kukoistuksesta. Hän liittää ilmiöön yhtenä tekijänä Bruno Bettelheimin 1984 ilmestyneen teoksen *Satujen lumous, merkitys ja arvo*. *Uppo-Nalle* -teoksissa on kyllä opettavaisuutta mutta samalla ne onnistuvat säilyttämään seikkailullisen ja sanataiteellisen luonteensa. Tunnetaitoihin liittyvä opettavaisuus on teoksissa pääosin piiloista. Suojala (2003, 281) kuvaa *Uppo-Nalle* -teoksia lapsentajuisiksi ja kepeämmiksi kuin monet aiemmat lastenkirjat.

---

⁵ Käytän työssäni termiä ”epämiellyttävät tunteet”, vaikka osassa tutkimuskirjallisuutta tilalla on termi ”negatiiviset tunteet”

Karjalaisen Uppo-Nalle -sarjassa yksi tärkeä teema on 1970-luvun suvaitsevaisuus, varsinkin Reetan, nuoren henkilöahmon näkökulmasta. Sarjan aloitusosan aikoihin Suomessa tunnettiin jo Chilen-pakolaiset ja tilanne Vietnamissa oli koko ajan kärjistyessä. Myös rauhanaate on tekstissä esillä. Aikakauden ihanteisiin kuuluu, että isoisän lähtiessä metsästämään pyssy puuttuu matkasta. (Loivamaa 2018, 365.) Uppo-Nallessa on siis jo mukana modernia ajatusmaailmaa, joka kyseenalaistaa vanhoja auktoriteetteja tai ainakin nauraa niille. Moderni lastenkirjallisuus yllyttää nuoria lukijoitaan ajattelemaan ja ottamaan kantaa – ja mikä tärkeintä, kyseenalaistamaan myös vallitsevia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia normeja. Laadukkaassa lastenkirjallisuudessa lapsuuden tummat juonteet on eritelty syvän tunnelmaisun kautta. Toivolla on kirjoissa keskeinen rooli. (Heikkilä-Halttunen 2013, 268.) Yksi tämän tutkimuksen kohdeteoksista, vuonna 1993 ilmestynyt *Uppo-Nalle ja Kumma* on osa tätä suuntausta. Siinä esitellään ongelma, suvaitsevaisuuden puute ja pelkoja aiheuttavat asiat, mutta suunnataan katse lempeästi ratkaisuihin.

Suomessa Tove Janssonin Muumi-sarja oli osana suomalaisen lastenkirjallisuuden muutosta jossa fantasia ja satu sekoittuivat toisiinsa. Ensimmäiset Muumi-teokset ilmestyivät aiemmin kuin Uppo-Nalle -sarja, mutta käännösten myötä ne saivat enemmän suosiota. Muumeissa käsitellään monenlaisia tunteita kuten Uppo-Nalle -kirjoissakin. Muumi-tuotanto on suunnattu laajalle lukijakunnalle, mutta loppua kohden teokset muuttuvat psykologisemmiksi. Muumeissa ympäristön kuvaus on tiiviisti kytköksissä syvempiin teemoihin ja tunteisiin. *Muumipappa ja meri* -teos kuvaa saarta ja merta kuin pelkoa ja vihaa tuntevina hahmoina. Vihan tunnetta käsitellään teoksessa muutenkin: Sanna Tirkkonen (2019) kuvaa Muumipappan tuntevan vihaisuutta, joka liittyy arkipäiväisyyteen kyllästymiseen, ja purkautuu hetimitäin. Janssonin mukaan Muumipappa hengittää kaiken sisäänsä, eivätkä tunteet tule täysin ilmaistuksi (Tirkkonen 2019). Uppo-Nalle -teoksissa vihaisuus tulee kyllä ilmaistuksi, mutta siihen suhtautuminen ei ole aina ongelmatonta.

Uppo-Nalle -sarjassa pelko on kyllä läsnä, mutta enemmänkin henkilöahmojen näkökulmasta eikä niinkään lapsilukijaa pelottavina tarinoina tai kuvauksina. Pelko on teoksissa enemmänkin tunnepuheen kohteena kuin lukijalle heräävänä tunteena. Kirjallisuudentutkija Pirjo Lyytikäisen (2016, 37) mukaan lukija voi siis samaistua henkilöahmojen tai kertojan tunteisiin, mutta tunteita voi herätä myös sellaisia kuvauksia kohtaan, jotka eivät ole varsinaisia tunteiden kuvauksia. Lukija vastaa tuntein sellaisiin asioihin, jotka myös oikeassa elämässä herättävät tunteita.

2 TUNTEET JA TUNNEKASVATUS

Ihmismielen ymmärrys on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenten aikana suuresti. Hoganin (2011, 1) mukaan se on suurimmaksi osaksi kognitiivisten tieteiden ansiota, ja tutkimukseni lähestyykin tunteita pääosin kognitiivisen teorian kautta. Emootioiden ja tunnetaitojen tutkimus on paljolti monitieteistä. Se näkyy myös työssäni, joka ammentaa kasvatustieteiden teorioista, jotka taas pohjautuvat usein kognitiivisiin teorioihin. Kirjallisuudentutkimukseen liittyy affektiivinen tutkimus, Kirjallisuudentutkimuksessa tunteita on tutkittu etenkin affektiivisen käänteen ja affektiivisen tutkimuksen myötä, joka on ollut pinnalla noin 1990-luvulta lähtien (Salmela 2017, 33).

Tunne on filosofian, psykologian ja yleisesti ihmistieteiden alalla paljon käsitelty aihe, ja se on saanut ympärilleen monia muita käsitteitä. Tunne käsitteenä voi olla epäselvästi hahmotettavissa, ja se jaetaan usein emootioon ja affektiin. Jotkut tutkijat tosin määrittelevät tunteen nimityksi havainnoksi emotionaalisesta vasteesta (Äärelä 2009), joten tunne voi joskus olla käytössä sekä arkikielisenä yleismerkityksenä että tarkempana terminä. Psykiatri Äärelä (2009) käyttää emootiota affektiivisen prosessin laukaiseman motoristen, autonomisten ja humoraalisten vasteiden yhdistelmän merkityksessä.

Kielitoimiston sanakirja määrittelee affektin olevan ”tunnetila” tai ”voimakas (mielen-, kehon-) kiihtymys” (Kielitoimiston sanakirja 28.9.2021). Joidenkin tutkijoiden mukaan tunteet ovat kuitenkin affekteista siitä eräviä, että ne ovat reflektoituneita, kulttuurisesti rakentuneita ja nimettyjä. Affekteja ovat siis näiden ulkopuolelle jäävät tiedostamattomat ruumiilliset ilmiöt. Käsitteellä voidaan myös viitata vaikuttajiin, jotka ohjaavat ihmistä tämän tiedostamatta. (Rinne, Kajander & Haanpää 2020.) Affekti on siis tunnetta tai emootiota sosiaalisesti laajempi käsite. Aina ei kuitenkaan ole selvää, mitä affekteilla täsmälleen tarkoitetaan, vaan affektiteorioita sekä affektin käsitteen määritelmiä on olemassa useita (Rinne, Kajander & Haanpää 2021, 5).

Tässä tutkimuksessa käytän emootion merkityksessä pääsääntöisesti termiä *tunne*. Affekti terminä voi kuvata tunnetta paremmin jonkin ilmiön tai toisen tunnereaktion vaikutusta henkilöhahmoon, joten tulen käyttämään sitä satunnaisesti analyysiosiossa. Tiina Nurmi (2015, 172) käyttää termiä affektisäätely käsitellessään pienen lapsen ruumiillisten

tunnekokemusten säätelyä, mikä on mielestäni osuvaa. Tutkimusten mukaan tunteet ovat kognitiivisuuden lisäksi myös ruumiillinen ilmiö, ja affektitutkimus keskittyy juuri ruumiilliseen puoleen (Rinne, Kajander & Haanpää 2020, 8). Tunnepitoinen prosessi alkaa aina jostakin ärsykkeestä. Se voi olla mielen, ajatusten tai muistojen ärsyke tai täysin ihmisen ulkopuolinen ärsyke, esimerkiksi toisen henkilön sanat tai toiminta. Ärsykkeen sisältö tunnistetaan aivoissa ja ärsyke arvioidaan emotionaalisesti. Tämän jälkeen aktivoituu nopeasti tietty emotio, tunnetila. Samalla aktivoituvat fyysiset reaktiot, kokemus tunteesta ja sen mahdollinen vaste ihmisen käyttäytymisessä (Sandberg 2021, 165.)

Yleisen jaottelun mukaan ihmisen perustunteita ovat viha, pelko, inho, ilo (tai mielihyvä), suru ja hämmästyminen (vrt. Nummenmaa 2016). Tutkimani pelko ja viha ovat siis tunteista yleisimpiä, ja niiden molempien kokeminen ja ilmaiseminen koetaan usein epämiellyttävänä. Tunteet eivät itsessään kuitenkaan ole hyviä tai pahoja. Niiden tunteminen voi olla ihmisestä joko miellyttävää tai epämiellyttävää, minkä takia käytänkin näitä termejä tunteita jaotellesani. Annemari Jääskinen (2017, 74) kuvaa esimerkiksi pelontunteiden tehtäväksi saada meidät pois vaarasta ja mielipahasta kohti turvaa ja mielihyvää. Aistimme esimerkiksi pelottavan tilanteen, jossa tunteet viestivät meille tarpeistamme. Tunteiden viesteihin meidän tulisi myös reagoida oikein.

Tunteet ovat myös vahvasti sosiaalisia reaktioita ja sisäiset tunnetilat välittyvät muille ihmisille tunneilmausten avulla. Näin ihmiset saavat tietoa toistensa sisäisistä tiloista. Tunteet eroavatkin ajatuksista ja muista mielensisäisistä prosesseista niin, että ne näkyvät ulospäin. Tunteet myös tarttuvat, koska ne ovat keskeinen kanava sosiaaliseen viestintään ja ihmisten toimeen tulemiseen keskenään. (Nummenmaa 2010, 76–77; 132.) Tunteet ovat elimistön tavoitteellista psyykkisfysiologista toimintaa. Tunteet ohjaavat toimintaamme ja suuntaavat elimistön psyykkisiä ja fyysisiä voimavaroja olennaiseen kohteeseen tilanteen vaatimalla tavalla. Tunteet voivat olla hyvin lyhytkestoisia, muutaman sekunnin pituisia reaktioita, jotka ohjaavat ihmisen käyttäytymistä. Välillä ihminen voi jäädä tunteeseen kiinni pitkäksi aikaa. (Sandberg 2021, 155.) Tunteet ja kognitiot (aivojen tiedonkäsittely) osallistuvat yhdessä käyttäytymisen ja toiminnan ohjaamiseen (Sandberg 2021, 167). Tuntemus on tunteen fysiologinen ilmentymä tai sitten jokin ei-psykkinen kokemus, kuten nälkä. Pelkoon voi esimerkiksi liittyä vapinan tai lihasjännityksen tuntemuksia kuten vihaankin (Berceli 2005, 25).

Ihmisellä on myös kyky säädellä tunteitaan. Erja Sandberg (2021, 156) kuvaa, miten ihminen vähitellen oppii tunnistamaan hyvinvoinnin kannalta merkitykselliset tilanteet ja

reagoimaan niihin sopivalla tavalla. Lapsella säätelyjärjestelmä ei ole vielä kehittynyt siten, että hän pystyisi joka tilanteessa säätelämään itseään ja tunnereaktioitaan. Aikuisen tulee toisaalta opettaa lasta säätelämään tunteitaan ja olla turvana ja esimerkkinä vaikeassa tilanteessa tunnereaktion aikana. (Sandberg 2021, 156.) Vaikeita tilanteita voi aivan pienelle lapselle olla vaikkapa kova nälkä ja se, että joutuu odottamaan ruoan saamista hetken. Hieman vanhempi lapsi saattaa kokea suurta kiukkua, jos ei saa kaupassa haluamaansa tavaraa.

Tunnekasvatus on olennainen osa lapsen kasvua aikuiseksi. Ympäristöstään hän oppii tapoja tunnistaa ja käsitellä tunteitaan, vaikka sitä ei kukaan hänelle tietoisesti opettaisi, ja siksi asiaan on tärkeä kiinnittää huomiota, ettei hän tulisi omaksuneeksi haitallisia keinoja, vaan niitä toimivia, jotka auttavat myöhemmässäkin elämässä. Tunnetaidot ovat tunteiden säätelyn keinoja, joita on kasvatustieteiden alalla tutkittu paljon. Ne sisältävät kaikki ne taidot, joita käytetään, kun yritetään vaikuttaa siihen, miltä itsestä tai toisesta ihmisestä tuntuu. Daniel Golemanin mukaan tunnetaitojen osa-alueita ovat tunteiden tunnistus ja nimeäminen, tunteiden ilmaisu, tunteiden voimakkuuden arviointi, tunteiden hallinta, mielihyvän lykkääminen, impulssien hallinta, stressin vähentäminen, tunteiden ja tekojen eron ymmärtäminen (Goleman 1997, 352). Hyvät tunnetaidot tarkoittavat, että tiedostaa ja ymmärtää tilanteeseen liittyvät tunteet ja että osaa toimia tunteet huomioiden (Lahtinen & Rantanen 2019, 25–26). Aikuisen avulla lapsi huomaa, että tunteilla on syynsä, ja vähitellen tunteet tulevat ymmärrettävämmiksi ja vähemmän pelottaviksi myös lapselle itselleen (Nurmi 2015, 170). Lapsuus onkin ratkaisevan tärkeää aikaa elinikäisten tunnetapojen muovautumiselle (Goleman 1997, 272). Ymmärrän Golemanin termin ”tunnetavat” tarkoittavan tapoja, joilla tunteita säädellään ja jotka voivat olla joko hyödyllisiä tai haitallisia. Vanhemmat opettavat omalla esimerkillään lapsilleen tunteisiin asennoitumista: lapsi oppii vanhempiansa käyttäytymistä ja tunteilmaisua havainnoimalla, kuinka tunteisiin ylipäättään kannattaa suhtautua – ovatko tunteet mielihyvän ja motivaation lähteitä, välttämättömiä pahoja vai tarpeetonta humpuukia (Kokkonen 2017, 90). Opittu itsesäätely vaikuttaa paljolti siihen, miten lapsi osaa toteuttaa elämässään ympäristön moraalisia normeja.

Toimiva ”tunteiden lukutaito” suom. engl. termistä (*emotional literacy*) on väline sosiaaliseen hyvinvointiin ja samalla tunnetaitojen opettamisen tärkein tavoite. Se kertoo, että lapsi on oppinut sosio-emotionaalisia taitoja ja lukee sujuvasti omia ja toisten tunteita (Elswick 2018, 9). Myös Daniel Golemanilta (Goleman 1997) peräisin oleva termi ”tunneäly” on ollut yleisessä käytössä aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (Lahtinen & Rantanen, 2019).

Suomenkielisessä kirjallisuudessa käytetään usein termiä ”tunnetaidot”, ja käytän sitä myös omassa tutkielmassani. Tunneälyä voi kuvata olevan kahdenlaista, itseen ja toisiin kohdistuvaa (Puolimatka 2011, 316). Ihmiset, joilla on kehittynyt kyky tunnistaa toisten tunteita, ymmärtää niitä ja suhtautua niihin empaattisesti, pystyvät paremmin vastaamaan sosiaaliseen ympäristöönsä ja rakentamaan tukevia sosiaalisia verkostoja (Puolimatka 2011, 316–317.) Tunnetaidot taas terminä sisältää keinot, joita tunneälykäs ihminen yleensä käyttää omien ja toisten tunteiden säätelyyn.

Yleisluontoinen tunteiden säätelyn muistisääntö Mervi Juusolan (Juusola 2011, 67) mukaan on seuraava: vahvista positiivisia ja tyynnytä (älä tukahduta) negatiivisia tunteita. Päivi Nurmen mukaan lapsi, jonka identiteetti vasta rakentuu, poimii aikuisten käytöksestä viestejä siitä, millaisin tuntein kulloinkin tulisi reagoida. Aikuisen vastuu on siis merkittävä (Nurmi 2015, 16–17.) Tunnesäätelyn perimmäisenä tavoitteena on, että onnistunut tunteiden suuntaaminen, hillitseminen ja muokkaaminen ohjaavat yksilöä käyttäytymään joustavasti ja vastuuntuntoisesti, mutta samalla suhtautumaan tunteisiinsa hyväksyvästi ja sallivasti. Myötätuntoinen kohtaaminen ja hyväksyntä mahdollistavat enemmän hyvää käytöstä kuin kontrolli tai käskyttäminen. Tunteen tunnistaminen haastavassa tilanteessa luo myötätuntoa omaa ja toisen tilannetta kohtaan. Tunteen vastaanottoon kuuluu läsnäolo ja myötätunto. Lapselle välittyy viesti, että häntä halutaan auttaa. Samalla lapsi saa tunteen, että hänet on huomattu, että häntä kuullaan ja arvostetaan huonosta käytöksestä huolimatta. Sanoja ei aina löydy, mutta lempeä katse tai hymy voi riittää avaamaan tunneyhteyttä. Huonosti käyttäytyvälle lapselle voi olla tärkeää huomata, että aikuinen katsoo häntä lempeästi ja hyväksyvästi huolimatta hänen kiukustaan ja raivostaan. (Lahtinen & Rantanen 2019, 157.)

Tunteiden hallinnan oppiminen on erityisen vaikeaa, jos uudet kyvyt on omaksuttava tilassa, jossa ihminen on vähiten vastaanottavainen uusille tiedoille ja käyttäytymismalleille eli kiihtyneinä. Tällaisilla hetkillä ulkopuolisesta avusta on suurta hyötyä. (Goleman 1997, 317.) Tunteiden itsesäätely on kykyä kontrolloida tunnereaktioitaan, erityisesti kielteisiä tunteita kuten inho, pelko ja suuttumus. Tunteiden säätelyllä pyritään pitämään yllä oma toimintakyky ja mielen tasapaino, sillä ei tarkoiteta tunteiden tukahduttamista. Ihminen esimerkiksi tunnistaa olevansa vihainen ja ehkä sanoo olevansa vihainen, mutta ei lyö toista. (Nurmi P. 2013, 26.) Kun ihminen ei ole tietoinen tunteestaan, hän ei pysty arvioimaan sitä. Koska hän ei näe sen kielteisyyttä, hän alkaa pitää sitä oikeutettuna ja vahvistaa sen otetta itsestään. Torjuttuna vihan tunne syventyy vahingoniloksi ja katkeruudeksi. (Puolimatka 2011, 137–138). On hyvin tärkeää, että lapsen ympäristö hyväksyy myös epämiellyttävien tunteiden

ilmaisun. Turvallinen ilmapiiri luo myös mahdollisuuden tarkastella ja arvioida tunteita ilman turvattomuuden tunnetta, jota voimakkaat tunteet voivat aiheuttaa.

Sosiaalisista kyvyistä tärkeimpiin kuuluu empatia, muiden tunteiden syiden ymmärtäminen ja huolten, kiukun ja surun käsitteleminen (Goleman 1997, 319). Empatiaan kuuluu taitoja, joita voi myös opettaa. Niitä voi opettaa hyvin tunnetaitojen ohella, koska empatiaan kuuluu kyky kokea tunteita toisen näkökulmasta. Empatia rakentuu itsetuntemukselle; mitä paremmin ymmärrämme omat tunteemme, sitä taitavampia olemme lukemaan muiden mielialoja (Goleman 1997, 127). Vain silloin, kun lapsi saa kokemusta empatiasta, aivoihin kehittyvät rakenteelliset edellytykset siihen (Nurmi 2015, 172). Lapsi tarvitsee hankalien kokemustensa käsittelyssä aikuisen apua. Kun aikuinen ymmärtää ja hallitsee omia tunteitaan, se auttaa lasta omaksumaan vanhemmalta tunteiden käsittelyn mallin. Vähitellen lapsi saa tunteiden käsittelyyn symbolisia keinoja (kuten sanoittamisen) ja oppii ymmärtämään itseään ja toisia. (Nurmi 2015, 170.) Kun ajattelemme ja tunnemme samalla tavoin vuorovaikutuskumppanimme kanssa, meidän on luonnollisesti helpompi ymmärtää häntä ja toimia hänen kanssaan samalla tavalla (Nummenmaa 2010, 133).

Lapsille luetun ja lasten itsensä lukeman kirjallisuuden merkitys tunnetaitojen ja yleisen sosiaalistumisen kannalta on ymmärretty sitä suuremmaksi mitä enemmän tutkimusta lapsille lukemisesta on tehty. Lastenkirjoilla on usein terapeuttinen vaikutus lapsilukijoihin. Lastenkirjat käsittelevät usein pelottavia asioita. On tärkeää, että lapsi pääsee kokemaan ja tarkastelemaan pelontunteita juuri kirjallisuuden kaltaisessa, turvallisessa ympäristössä. Maria Nikolajevan mukaan tunteiden ja etiikan ristiriidat ovat keskeisiä inhimilliselle olemassaololle sekä fiktiossa että todellisessa elämässä. Fiktio tarjoaa täydellisen tilaisuuden tarkastella tätä konfliktia turvallisessa tilassa (Nikolajeva 2014.) Tämä tarkoittaa myös, että lapsi saa mallia itsesääteelyyn lukemastaan kirjallisuudesta. Toisten ihmisten mielen ymmärtäminen on olennainen sosiaalinen taito, ja jos fiktio voi auttaa lukemaan opettelevia kehittämään tätä taitoa, se olisi tärkeä väline sosialisointiin. On toistuvasti esitetty, että kirjallisuus osallistuu sosialisointiin, mutta koskaan ei ole tarkasti tutkittu, miten tämä toimii. (Nikolajeva 2014, 77.) Nikolajeva puhuu tässä sosialisointista, jonka ymmärrän ihmisen sosiaalisten taitojen oppimiseksi ja kyvyksi sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan ja yhteisöihin.

3 PELON TUNTEET UPPO-NALLE -TEOKSISSA

Tässä ja seuraavassa pääluvussa Uppo-Nalle -sarjan kolmen teoksen – *Uppo-Nalle*, *Uppo-Nallen talviturkki* ja *Uppo-Nalle ja Kumma* – tunneilmaisun muotoja ja merkityksiä. Tämä pääluke keskittyy pelon tunteeseen ja sen ilmaisuun. Käsittelen ensin sitä, mitä asioita henkilöhahmot teoksissa pelkäävät. Sen jälkeen siirryn analysoimaan teoksissa kuvattua tunteisiin suhtautumista ja toimintoja, joihin ne johtavat. Ohessa pohdin myös, millaisia mahdollisuuksia Uppo-Nalle -teosten tunteiden kuvauksella on tunnetaitojen opettamisessa.

3.1 Pelon tunteet Uppo-Nallessa ja Uppo-Nallen talviturkissa

Uppo-Nalle on leikkinalle, jonka tarina ensimmäisessä teoksessa alkaa siitä, miten sen entinen omistaja, ”pieni vihainen poika”, heittää sen laivasta mereen. Uppo-Nalle joutuu kellumaan meressä välillä enemmän tai vähemmän upoksissa vuoden ajan. Merillä nalle kokee monenlaisia pelottaviakin seikkailuja. Lopulta se rantautuu Kesämaan saareen, missä ystävystyy Reetan, Laulavan Lintukoiran ja näiden perheen kanssa. Reeta on pieni tyttö, joka *Uppo-Nallen talviturkissa* alkaa käymään peruskoulun ala-asteen ensimmäistä luokkaa. Laulava Lintukoira taas on luppakorvainen, puhuva koira, joka Uppo-Nallen tavoin runoilee usein.

Teosten alkuasetelmana Uppo-Nallen mereen joutumisen syyt motivoivat minua tutkimaan sitä, missä roolissa pelon ja vihan tunteiden ilmaisu teoksissa on sarjan ensimmäisessä teoksessa eli *Uppo-Nallessa*. Vihan tunne ikään kuin synnyttää tarinan upoksissa olleesta nallestä. Lapsilukijalle tämä voi olla kuva siitä kuinka odottamattomia asioita vihan tunteen hallitsemattomasta ilmaisusta voi aiheutua. Myös pelko motivoituu heti alkutarinassa, sillä pelosta muodostuu Uppo-Nalelle keskeinen tunne etenkin tarinan alkuvaiheessa. Se on tietenkin ymmärrettävää, onhan nalle joutunut viettämään yksin pitkän ajan turvattomassa ympäristössä. Nallen olemus ”pelko-oloisesta poloisesta” (UNT, 43) muuttuu kuitenkin pikkuhiljaa teoksen edetessä turvallisen seuran myötä rohkeammaksi ja vapautuneemmaksi.

Kuten jokaisella tunteella, myös pelolla on tehtävänsä. Se auttaa välttämään vaaraa hälyttämällä uhasta ja käynnistää tarpeen tullen puolustus- tai pakoreaktioita (Sandberg 2021, 161).

Se saa meidät suojautumaan ja hakeutumaan kohti turvaa. Pelko ja viha toimivat joskus toistensa vastavoimina, mutta usein käy myös niin, että pelko synnyttää vihaista aggressiota. Uppo-Nalelle pelko on hyvin tuttu tunne. Sen koko alkutarina on sisältänyt monia pelottavia tilanteita, ja sen on vaikea päästää irti pelosta siirryttyään maalle. Ensimmäisessä tarinassa merillä ollessaan nalle on joutunut pelkäämään oikeastikin vaarallisia asioita. Uppo-Nallen pelon kohteita ovat usein myös asiat, jotka sille ovat vieraita, kuten eläinlääkärin tarkastus tai vanhan kalastajan tuulen tuivertama tukka.

Uppo-Nallen pelokkaan olemuksen ovat aiheuttaneet yksin koetut vaaralliset seikkailut. Merellä Uppo-Nalle pelkää muun muassa Raitista Haitta, joka miltei syö sen. Pyörremyrsky riepottelee sitä pitkään ilmassa ja sukellusvene melkein ampuu sitä. Näissä se kohtaa todellisen vaaran, eikä sillä ole ketään turvanaan. Maalla Uppo-Nallea pelottavat aluksi yllättävät ja oudot asiat kuten Laulava Lintukoira, eläinlääkärin tarkastus, öiset ja vieraat asiat kuten puiden oksat ja vanhan kalastajan tuulen riepottamat hiukset. Myöhemmin *Uppo-Nallen talvi-turkissa* nalle pelkää myös uusia ja outoja asioita, joita se ei ymmärrä. Muun muassa eläinlääkärissä käynti on sille vaikea kokemus. Pelonaiheet ovat sellaisia, joita lapsilukija saattaa itsekin kokea arkisessa elämässä, joten niihin on helppo samaistua.

Pelkääjiä on teoksissa muitakin kuin Uppo-Nalle. Laulava Lintukoira pelkää esimerkiksi koirien kiinniottajaa ja rokotusta, ja *Uppo-Nallessa ja Kummassa* Kumman hahmo tuntee pelkoa jatkuvasti. Laulava myös kokee Kumman pelon niin voimakkaana, että joutuu sen valtaan itsekin. Reeta on Uppo-Nallen tärkein ystävä, ja vuonna 1977 ilmestyneessä, sarjan aloittavassa *Uppo-Nallessa* tytön elämässä kuvataan olevan asioita, joita hän rakastaa tai joista hän pitää ja asioita, joita hän pelkää. Se on ensimmäinen kohta koko teossarjassa, jossa konkreettisesti kuvataan asioita, joita lapsi voi pelätä. Reetan elämässä pelättäviä asioita ovat ”hämähäkit, öisin tiputtavien vesihanojen ääni ja lihansyöjäkasvit” (UN, 12).

Uppo-Nalle on pieni lelunalle, jolle tunteiden ilmaisu on yksi tärkeä tapa pitää puolensa suurempien maailmassa. Merillä ajelehtiminen on ollut Uppo-Nalelle selvästi jossain määrin traumatisoiva kokemus, mutta myös muokannut sitä niin, että se ei enää viihdy turkki yhtä kuivana kuin ennen merillä ajelehtimistaan. Sen henkilöahmolle keskeinen pelko on myöhemminkin tarinassa peippospelko, joka kohdistuu todellisuudessa harmittomiin lintuihin, mutta jotka aiheuttavat nallessa pitkään voimakasta ahdistusta.

Uppo-Nalelle upoksissa oleminen on maihin tulon jälkeen tärkeä osa sen identiteettiä. Merillä ollessaan se vaihtaa aiemman Alfonso-nimensäkin Uppo-Nalleksi rohkaistakseen

itseään (UN, 13) ja muistelee maissa usein seikkailujaan. Sen kosteana pitäminen estää sitä olemasta liian hermostunut ja peloissaan. Se voi itkeä sisäänpäin kostuttaakseen itseään, minkä voi tulkita tavaksi lohduttaa ja rauhoittaa itseään (UN, 70). Hermostuneisuus jää sen olotilaksi usein pidemmäksi aikaa jonkin pelottavan kokemuksen jälkeen, kuten merellä ajellehtiessä: ”Näiden kahden seikkailun jälkeen nalle oli varuillaan ja hiukan hermostunut” (UN, 20).

Kun Uppo-Nalle saapuu maihin, Reeta kohtelee sitä varoen pelästyttämästä ja laulaa heti aluksi sille oman laulunsa. Siitä Uppo-Nalle tietää tullessa ystävällisen olennon luo. Kun nalle pelkää Laulavaa Lintukoiraa tavatessaan sen ensimmäisen kerran, Reeta nostaa sen syliinsä ja kantaa pyykkinarulle kuivumaan. Merillä ajelehtimisensä jälkeen Uppo-Nalle viettää ensimmäistä yötään Reetan kanssa, jolloin sen mielikuvitus saa sen kuvittelemaan varjoja linnuiksi ja pelkäämään niitä. Aluksi se kysyy varovasti, voiko pihapuussa olla peipposia, ja kun toinen ei ymmärrä sen pelkoa vastatessaan myöntävästi, se säikähtää voimakkaasti.

Mikä sinulla on? Reeta kysyi. ”Minä pelkään peipposia!” Uppo-Nalle huusi. ”Peipponenhan on vain pieni lintu. Minä näytän huomenna kuinka pieni se on”, Reeta sanoi. ”*Ei, ei, ei!*” Uppo-Nalle huusi. ”No, ei sitten.” (UN, 34.)

Reetan yritys selittää pelkoa pois järjellä ei auta Uppo-Nallen voimakkaaseen reaktioon. Reeta ymmärtää luopua selittämisestä ja jäädä kuuntelemaan, mitä nallella on vielä sanottavaa. Tämä haluaakin hetken kuluttua kuvailla tunnettaan lisää pelkolaululla, joka kuuluu näin:

Pelolla on pitkät sormet, sormet koukeroiset. Pelot toiset asuu puissa, louhikoissa toiset. Pelkoja on kaikkialla, lautasella, vuoteen alla, vaatemytty öisin on pelonpesä iloton. (UN, 34.)

Uppo-Nalle kuvaa laulussaan hyvin sitä, miten lapselle jotkin päivällä tutut asiat voivat muuttua vieraiksi ja pelottaviksi pimeässä ja yksin. Se kuvailee pelkoa konkreettiseksi olioksi, jolla on pitkät sormet, joilla tarttua pelkäävään olentoon; olioksi, jonka asuinpaikka on pelottavissa paikoissa. Uppo-Nallen senhetkiseen ahdistukseen kuuluu tunne, että pelkoja on kaikkialla, ettei niitä pääse mihinkään pakoon. Pelkoja on myös Uppo-Nallen lapsilukijalla. Tunnetaitojen kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa kuvailla tunnettaan tarvittaessa tarkemmin. Niin aikuisella on mahdollisuus päästä myös ymmärtämään lapsen kokemusta paremmin. Jos lapset voivat keskustella vanhempiensa kanssa kaikista tunteistaan,

lasten tunnetietoisuus myös paranee, he oppivat näkemään tunteiden merkityksen elämässään ja ihmissuhteissaan sekä puhumaan tunteistaan (Kokkonen 2010, 96).

Reeta kokee nallen laulun pelottavana ja haluaakin laulaa tälle pelonpelotuslaulun, jossa yritetään opettaa ymmärtävää suhtautumista pelkoihin. Tulkitsen tytön koettavan omalla laullaan karkottaa pois myös omia pelkojaan.

Hirvensarvet olivatkin pelkät varjot vain, peloissani peipposesta väärän kuvan sain. Se on lintu punarinta ja on kaikkein kamalinta, että se ei *pelkolintu* tiedä olevansa lain. Uppo-Nalle unnukkani tämän kuulla saa: pelkopeikkojakin joskus hiukan pelottaa. Käypi niin, kun pelkopeikko tahtoo peto olla, urhoollisten silmissä se onkin pelkkä nolla. (UN, 35.)

Reetan laulussa pelottavat asiat paljastuvat tutuiksi asioiksi, kuten hirvensarvet puiden oksien varjoiksi ja peipponen pieneksi linnuksi. Laulu myös kuvaa, miten voimakas pelko voi aiheuttaa väriä uskomuksia lapsen mielessä. Tärkeimpänä laulu kertoo, että jotkin pelottavilta vaikuttavat olennot voivat pelätä itsekin. Lopullisesti nallen rauhoittaa kuitenkin se, kun Reeta kantaa sen sylissänsä ulos pimeälle pihalle, missä yökaste kostuttaa sen turkin. Rauhoittavina elementteinä nallelle toimivat kuvatussa tilanteessa pelonpelotuslaulu, Reetan syli ja sen turkin kostuttaminen, mihin Uppo-Nallella on aivan erityinen ja säännöllinen tarve. Kohtauksessa kuvatut pelottavat asiat ovat sellaisia, joita miltei jokainen lapsi jonkin ikäisenä voi pelätä. Niihin lapsilukijan on helppo samaistua, ja kun Uppo-Nalle kuvaa niitä pelkolaulussaan, ne ruokkivat varmasti lapsen mielikuvitusta. Reetan pelonpelotuslaulu voi toimia pelon karkottimena myös lapsilukijalle.

Toisaalta Uppo-Nalle kohtaa myös asioita, jotka sen mielessä muuttuvat tutuista ja turvallisista asioista vieraiksi ja pelottaviksi. Kun nalle hyvästelee myrskyisenä päivänä laivaa vanhan kalastajan kanssa, tuuli tempaa mieheltä hatun päästä ja sekoittaa tämän hiukset. Nalle säikähtää sotkuista olemusta ja kuvittelee kalastajan olevan jokin ”kamala, tuulipeikko tai sellainen” (UN, 43–44).

Edellä kuvatuissa tilanteissa Uppo-Nallen pelon kohteena ovat oudot ja hahmottomat asiat, joten pelontunnettakin voi olla vaikea hahmottaa ja säädellä. Pelko haihtuu samalla kun sen kohde hahmottuu tutuksi asiaksi.

Uppo-Nallen suurin pelonaihe taas ensimmäisessä teoksessa ovat peipposet, joita se luulee pahantahtoisiksi olennoiksi.

–Onko sinusta pahaa kaikki, mikä on jo olemassa? Reeta kysyi. – – Vaikka minä kuinka yritän, en voi olla pelkäämättä peipposia. Minä pelkään myös pitkiä varjoja ja hyvin hiljaisia ääniä. Sinä olet kyllä yrittänyt parhaasi mukaan auttaa, tehnyt mitä eläinlääkäri käski ja noudattanut isäsi neuvoja. Olenkohan minä *parantumattomasti* sairas? (UN, 112–113.)

Uppo-Nallen pelko on muuttunut jo ahdistukseksi, johon kuuluu sairauden pelko. Se estää sitä elämästä hetkessä, koska siitä tuntuu, että ”kaikki, mikä on vasta *tulossa*, on yleensä parempaa kuin se, mikä on jo *olemassa*” (UN, 112). Nallen ahdistus saa Reetan huolestumaan tosissaan, ja kuvaus nallen alakulosta muistuttaakin jo hieman masennuksen kuvausta. ”Minä tekisin mielelläni samaa kuin sinäkin, mutta sinähän ymmärrät, että sairaat tai kodittomat peipposet eivät oikein sovi minulle” (UN, 109).

Peippospelkoa hoidetaan ensimmäisessä teoksessa niin, että isoisä kastelee Uppo-Nallen säännöllisesti kastelukannulla, jotta tämä säilyisi jatkuvasti sopivan kosteana, koska tämä on vuoden päivät ajelehtiessään tottunut vetisempään olotilaan kuin maalla ollessaan ja siksi muuttuu hermostuneeksi, jos kuivuu liikaa.

Puhuin siitä äidillekin ja hänpä keksi keinon. Uppo-Nallen on oltava koko ajan puolikuiva. Ei liian kostea eikä liian kuiva. Tästä lähtien kastelet Uppo-Nallen kolme kertaa päivässä kastelukannulla ja hellepäivinä voit kastella sen viisikin kertaa. – – Uppo-Nalle on ollut vedessä niin kauan että vedestä on tullut sille *toinen luonto*, kuten on tapana sanoa. Sinä kuivatit sen liian äkkiä. Se meni sekaisin ja sairastui peippospelkoon. (UN, 113.)

Kolmantena päivänä säännöllisen kastelun jälkeen Uppo-Nalle lakkasi pelkäämästä peipposia, pitkiä varjoja ja hyvin hiljaisia ääniä. Oli riemullista nähdä, miten se istui pihlajan alla ja katseli rauhallisena ja iloisen peipposia. (UN, 115.)

Lainaus havainnollistaa, miten kerronnallisesti peippospelko siis on aluksi asia, josta päästään eroon käytännön oivalluksen avulla. Pelkoa käsitellään teoksessa siis kuin jotain erityistä sairautta, jonka voi parantaa oikeilla käytännön toimilla.

Kasteleminen tai kastuminen toimii Uppo-Nallemme kuin lisärohkeutena. Vaikka se vaikuttaakin suorastaan maagiselta keinolta päästä pelosta eroon, satukirjassa se on ratkaisuna mahdollinen. Nallea kastelevat yleensä muut henkilöt, mutta se voi tulla kosteaksi myös vaikkapa yökasteesta. Uppo-Nallen kastelemisen voi tulkita vertauskuvaksi sen rohkaistumiselle turvallisessa seurassa tai ympäristössä. Se voi myös itkeä sisäänpäin, jolloin se tulee rohkeammaksi. Tämän voi tulkita lohduttautumisena, joka on tärkeä taito ihmiselle. Pelon

tunteet eivät kuitenkaan katoa kokonaan Uppo-Nallen elämästä, mikä on realistista lukevan lapsenkin näkökulmasta.

Toisinaan Uppo-Nalle myös kuvittelee mielessään pelottavia asioita, jotka niiden ajattelun myötä voivat tosissaan alkaa pelottamaankin. Kun se ei tahtoisi poimia mansikoita, se uskottelee Reetalle, että sitä voi yksin jäädessä uhata ”julumuri”. Nalle keksii pari julmursäikäytysrunoa, mutta ne eivät helpota sen oloa. Vasta, kun se on poiminut mansikat ja päässyt juhlimaan syntymäpäiviään, se rohkaistuu kunnolla. Tässä pelon aiheen voisi ensin tulkita jonkinlaiseksi tekosyyksi päästä marjastamisen vaivasta, mutta pelko muuttuu myös todelliseksi, kun sille antaa kuvitelmissaan pelottavan hahmon, ja mielikuvitus pääsee ruokkimaan sitä. Uppo-Nalle näkee sen mielessään kuin jonkinlaisena ryövärinä. Kuten aiemmassakin kuvauksessa, tässäkin tilanteessa pelon karkottaa parhaiten rakkaiden henkilöiden seura, joka tuo nallen vilkkaan mielikuvituksen seuraksi hyväksyvän ja turvallisen läsnäolon.

Uppo-Nalle käyttää runojen lausumista usein keinona itsensä rohkaisuun kuten ajelehtiesaan merellä ja muistelllessaan vaarallisimpia seikkailuitaan: ”Nalle lausui runon moneen kertaan erilaisin äänenpainoin, ja joka kerran kuullessaan oman äänensä se tunsu itsensä lohdutetuksi” (UN, 14–15). Nalle siis kannattelee itseään vaikeassa tilanteessa runon avulla, kun mitään muuta emotionaalista tukea, kuten aikuista, ei ole saatavilla.

Välillä Uppo-Nalle laulaa tuttuja tai itse tekemiään lauluja. Sekä runoja että lauluja se käyttää samaan tarkoitukseen. Ollessaan pyörremyrskyn armoilla se laulaa aiemmin oppimaansa, mikä vie ajatukset menneeseen ja iloisein asioihin:

Nalle muisti lastenlaulun, jonka se oli pienenä oppinut, ja lauloi sen tullakseen hiukan rohkeammaksi: Liisat ja Maijat ja Kaijat ja muut / karuselli pyörii, / lapset siinä hyörii. / Silmät ne loistaa, / on naurussa suut, / hah-hah-haa / näin sitä saa / viidenpennin hevosella ratsastaa. (UN, 15–16.)

Pyörremyrskyn vertaaminen karuselliin vaikuttaa pehmentävästi pelottavaan asiaan ja voi näyttäytyä lapsilukijalle jopa hauskana ja viihdyttävänä asiana. Tutun lastenlaulun laulaminen vie ajatukset pelkoa aiheuttavasta pyörremyrskystä leikkeihin ja hyvään mieleen. Musiikki yleensä toimii hyvänä tunteiden purku- ja säätelykeinona (Saarikallio 2010).

Uppo-Nallen kuvataan selviävän pelottavista kokemuksistaan ”kuin mies”. Samalla kertoja puhuttelee suoraan lukijaa ”eikä sinun tarvitse pelätä”, ja perustelee sen nallen reippaudella (UN, 15).

Loruilu tai pulppuava runoilu on nallelle ominainen tapa reagoida äkillisiin pelottaviin tapahtumiin. Merellä se törmää sukellusveneeseen, ja alkaa suoltaa nonsensea.

Nalle hätäntyi. Oli jo tarpeeksi kamalaa, että sukellusvene oli tullut, mutta vielä kamalampaa olisi, ellei kapteeni ymmärtäisi, mitä asiaa nallella oli. Niinpä nalle alkoi kimittää ja lausua runoa, jonka se muisti omasta varhaistuotannostaan: Silvuplee on ranskaa, dejligt taas on tanskaa. Englannissa sanotaan haudujuduu, mutta Intiassa vasta on kummallinen kuu... (UN, 21.)

Nalle pyrkii täyttämään runon sanoilla, joita se tuntee muista kielistä, jotta tulisi ymmärrettäviksi. Samalla nonsense-runo vaikuttaa toimivan erityisenä pelontunteenpurkukeinona.

Uppo-Nallessa omistetaan kokonainen luku Uppo-Nallen vierailulle urhoollisuuskerhossa isoisän kanssa. Kun nalle ujostelee ja sanoo olevansa pelokas, isoisä toteaa nallen olevan omalla tavallaan rohkea, esimerkiksi voitettuaan peippospelkonsa. Urhoollisuutta tai rohkeutta ei ole siis pelottomuus vaan toimiminen pelosta huolimatta.

Urhoollisuuskerhoon pääseminen merkitsee Uppo-Nallelle, että se on arvokas olento peloistaan huolimatta. Myös urhoollisuuskerhon jäsenet ovat pelänneet joskus. Kerronnallisesti asia siis esitetään niin, että pelkääväkin hyväksyttiin urheiden joukkoon. Kerhossa nalle tutustuu mieheen, joka on kiertänyt Kap Hornin, ja kun nalle kysyy, miksi tämä teki sen, mies vastaa, että ”joku kiertää aina jotain elämässään ja minä satuin kiertämään Kap Hornin” (UNT, 38). Mies ei esitä tekoaan kovin suurena saavutuksena ja kertoo saaneensa urhoollisuusmitalinsakin sattumalta. Urhoolliset teot esitetään luvussa muutenkin hieman humoristisessa valossa. ”Lukevat lehtiä sillä kielellä, jolla ovat olleet urhoollisia” -ilmaus rinnastaa urhoollisena olemisen tavanomaiseen tekemiseen kuten puhumiseen. Rohkeutta ei esitetä lopulta kovin ihmeellisenä asiana.

Uusien ja outojen asioiden pelko on Uppo-Nallelle tavallista. Kun Reeta haluaa auttaa sitä peippospelossa ja viedä sen eläinlääkäriin, se huutaa peloissaan: ”Oi, älkää, kuulkaa, älkää viekö minua! Minua ei ole vielä koskaan tarkastettu!” (UN, 39.) Erityisesti uudet sanat aiheuttavat joskus pelkoa, tässä tapauksessa se on *tarkastaa*-verbi, jonka nalle luulee selvästi tarkoittavan jotain epämiellyttävää tai vaarallista.

Uppo-Nalle -teoksen jälkeen vuotta myöhemmin ilmestyneessä *Uppo-Nallen talviturkissa* pelko on edelleen keskeinen tunne. Nalle esimerkiksi pelästyy kahta hyvin virallista miestä, vuorineuvosta ja salaneuvosta, jotka tulevat sen kanssa yhtä aikaa kauppaan. Uppo-Nalle vierailee kirjakaupassa ja törmää salaneuvokseen ja vuorineuvokseen. Siitä tuntuu, ettei se

ikinä voisi tehdä mitään silloin kun neuvokset olisivat lähellä. ”Voima suorastaan valui sen tassuista, kun se katsoi mahtavia miehiä. –Karhu on runoilija ja lisäksi vielä lahjakaskin, vanha neiti selitti havaitessaan miesten tuikeuden ja nallen kauhun.” (UNT, 68.) Neiti tulee apuun Uppo-Nallen kokiessa pelkoa. Keinona on nallen aseman vahvistaminen toisten edessä arvostavalla puheella. Kuten usein muulloinkin pelästyksissään Uppo-Nalle nytkin sepittää runon, jossa ei ole mitään tolkkua. ”– Se sinun salarunosi oli tosi höpötystä. He nauroivat molemmat ja Uppo-Nalle unohti, miten se oli pelästynyt melkein hengiltä neuvokset nähtyään.” (UNT, 71.) Nonsensen voi tulkita sisältävän jotain sellaista, jota Uppo-Nalle ei muuten osaa sanallistaa. Se on silloin siis jäsentymätön tunnereaktio, kuten silloin, kun nalle merellä tapaa sukellusveneen ja loruilee sen miehistölle hädissään.

Lopulta miehet poistuvat kaupasta, ja nalle ja kaupanhoitaja nauravat yhdessä Uppiksen salarunolle, joka oli ”tosin höpötystä” (UNT, 71). Näin nallen pelko miehiä kohtaan unohtuu. Nauraminen on siis yksi tehokas keino pelon karkottamiseen.

”– Onko minut leikattava mahasta? parkui Uppo-Nalle” (UNT, 74). Uppo-Nalle pelkää toimenpiteitä, joita se luulee eläinlääkärin tekevän sille. Lääkärin pelko voi olla tuttu lapsilukijallekin, koska ympäristö, tapahtumat ja ihmiset ovat usein vieraita hänelle kuten nallellekin.

Uppo-Nallen talviturkki -teoksessa Uppo-Nalle kirjoittaa oman runokirjan, josta se on haaveillut siitä asti, kun on ollut upoksissa. Se tekee runokirjaansa varten kaksi tunnustusrunoa: toinen rohkeutta kuvaava, toinen rehellinen kuvaus ”pelko-oloisesta poloisesta”, joka seilasi maailman meriä (UNT, 43). Pelkoruno kuvaa tunnetta, joka on ollut sen entisessä elämässä suuressa roolissa. Runon aikamuoto kuvastaa tunteen vallasta pääsemistä ja on sillä tavalla lohdullinen. Rohkeusruno taas toimii kuin vastapainona pelkorunolle. Uppo-Nalle saa palautetta perheeltään, että tunnustusrunojen on hyvä olla rehellisiä, joten nalle päätyy kirjoittamaan kaksi erilaista runoa. Rehellisyys tunteista kertomisessakin luo kuvaa lempeästä suhtautumisesta kaikkiin tunteisiin. Keskenään erilaistenkin kokemusten on lupa olla mukana, kun kertoo itsestään muille.

Kun Reeta ja Uppo-Nalle vierailevat linnanraunioilla ja tulevat pelotelleeksi muita vieraita vanhalla haarniskalla, nalle runoilee näin: ”Rohkeutta ystäväni muista elätellä! Silloin ei voi rauniotkaan sua pelätellä. Ei voi vahva vihamieskään sua selätellä, vaikka oiskin olkapääsi kipeä ja hellä.” (UNT, 52.)

On kuin runossa esitettäisiin rohkeus yhdeksi tunteeksi, vaikka se onkin tosiasiaa pelkojen sietämistä ja toimimista niistä huolimatta. Turistien pelkoa kuvataan huutorepliikein ja kerrotaan, kuinka he juoksevat pakoon niin, että ”hippulat vinkuivat”. Pelko esitetään tässä kohdassa siis huvittavana asiana. Samoin käy silloin, kun Reeta ja Uppo-Nalle piilosilla törmäävät toisiinsa ja lepakoihin säikähtäen kovasti. He huutavat pelosta, mutta heidän repliikkinsä ovat toistensa riimiparit: ”–Lepakoita! kirkui Reeta. –Kepakoi! kirkui Uppo-Nalle.” (UNT, 53.)

Koulun joulujuhlissa Uppo-Nalle jännittää runoesitystään, mutta jännityksen ei kuvata muuttuvan suoranaiseksi peloksi. Se siis kuvataan luonnolliseksi osaksi esiintymistä (UNT, 92). Teoksen lopussa Uppo-Nalle karkaa koulusta, koska ei halua jäädä opettajan puhuteluun. Se ajattelee joutuvansa pakenemaan takaisin merille, koska on omasta mielestään rikkollinen. ”Se ei edes uskaltanut ajatella, että joitakin rosvoja on joskus jopa hirtetty. Mutta vaikka se ei uskaltanut ajatella sellaista, se ajatteli kuitenkin ja sen kurkkua kuristi niin että se alkoi uikuttaa. ’Oi, jos joku auttaisi minut tästä pinteestä!’” (UNT, 153.) Vanha kalastaja sanoo Uppo-Nalelle, ettei sen kannata haaveilla merirosvoudesta, koska se on liian pelokas (UNT, 154).

Pelon ja vihan kuvaus tapahtuu yleensä niin, että ensin kertoja mainitsee Uppo-Nallen tai muun hahmon pelkäävän, ja seuraavaksi on vuorossa runo, jossa pelkoa kuvataan lyyrisin keinoin. Fokalisaatio tapahtuu siis ulkopuolisen kertojan keinoin.

3.2. Kumma ja vieras – pelon kokija ja kohde *Uppo-Nallessa ja Kummassa*

Uppo-Nalle ja Kumma (1993) kertoo, miten Kesämaan saaren mökin ovelle ilmestyy pelokas leikkinalle, jonka Uppo-Nalle nimeää Kummaksi. Kumman voi tulkita representoivan pakolaista, koska se kertoo paenneensa sotaa meren yli ja eksyneensä läheisistään. Karjalainen itse omisti Kummasta kertovan teoksen kirjoittamalla alkulehdille ”kaikille niille, joiden on pakko paeta”. Suomeen oli saapunut teoksen julkaisuaikana paljon pakolaisia, ja aihe herätti keskustelua yhteiskunnassa. Lastenkirjallisuus, joka on perinteisesti ollut Suomessa nopea reagoimaan yhteiskunnallisiin aiheisiin, otti aiheeseen myös kantaa (Heikkilä-

Halttunen 2015, 247). Uppo-Nalle -sarjassa se näkyy muun muassa siinä, miten suvaitsevaisuus teemana nousee *Uppo-Nallessa ja Kummassa* esille.

Kumma on paennut kotoaan sotaa ja vaikuttaa selvästi traumatisoituneelta, koska ”kellahtaa kumoon”, kun kuulee sanan ”kuollut” silleistä puhuttaessa tai muissa pelottavissa tilanteissa. Kumman kuvataan mökin ovelle ilmestyessään vain tärisevän ja seisovan hiljaa (UNK, 8). Tärinä on yksi pitkäaikaisen pelon ilmenemismuotoja, kehon luonnollinen tapa purkaa voimakkaita tunteita stressitilanteessa (Berceli 2005, 26). Trauma ilmenee Kummassa myöhemminkin, kun siltä kysytään sen kotipaikasta tai läheisistä. Kumma ei vastaa kyselyihin, mutta kotimaansa kauniista asioista se kertoo vähitellen mielellään. ”Kenen kanssa sinä sukeltelit, pikkuinen? isoäiti kysyi [...] – Omieni kanssa, Kumma virkkoi, mutta ei halunnut kertoa, keitä hänen omansa olivat olleet. Kumma sulkeutui kuin simpukka –.” (UNK, 32–34.) Kumma ei aluksi juurikaan puhu, mutta pikkuhiljaa lempeän kohtelun turvin se uskaltautuu luottamaan uusiin tuttaviiin ja myöhemmin ystäviin. Tunteiden ruumiillisuus, siis afektit henkilöihahmoissa on erityisesti esillä *Uppo-Nallessa ja Kummassa*. Kumman kokemaa pelkoa kuvataan toistuvasti ruumiillisina reaktioina, joita voi aiheuttaa yllättävä vieraan hahmon esiintyminen tai jonkin vanhan pelon muistuminen mieleen.

Uppo-Nallessa ja Kummassa pelontunne nousee esiin kahdella tavalla. Pelkoa tuntevat sekä Kumma että häntä vieroksuvat ihmiset. Lukija voi samaistua yhtäältä niin Kumman pelkoon kuin kaupunkilaisten pelkoon vierasta kohtaan. Kumma voi pelätä, että joutuu karkotetuksi (juonessa ilmenee todellinen karkottamisen uhka), tai että kokee rasistista kiusaamista ja väkivaltaa. Kaupungin ihmiset taas kokevat uuden ja oudon uhkaavana. Teoksessa tarkastellaan siis samoja tunteita kuin kahdessa muussakin teoksessa, vain uudessa kontekstissa. Empatia herää Kummaa kohtaan sekä muissa hahmoissa että lukijassa. Teos siis saattaa tarkastelemaan tunteita monella tasolla – niin kielellisellä tasolla kuin kuviteltuun lukijaankin peilaten.

Heti tultuaan Kumma kysyy ”Onko täällä sota?” ja ”Eihän tänne tule ketään?” (UNK, 11). Se on siis etsinyt paikkaa, jossa sen ei tarvitsisi enää pelätä sotaa tai vaarallisia henkilöitä. Se reagoi voimakkaasti, kun Uppo-Nalle puhuu kuolleista silleistä, joten se on todennäköisesti joutunut pelkäämään kuolemaakin tai jopa näkemään sitä. Uppo-Nallen ratkaisu tilanteessa on lohduttaa toista nallea halaamalla ja laulamalla unilaulua, kun muita perheenjäseniä ei ole paikalla auttamassa. Se osaa vaistomaisesti auttaa Kummaa, koska tietää, millä

tavoin sille itselleen tulee turvallinen olo. Se osoittaa toista nallea kohtaan empatiaa, jonka useimmat pienet lapsetkin osaavat, jos he ovat kokeneet sitä itse.

Uppo-Nalle kykenee omien pelottavien kokemustensa avulla samaistumaan hyvin pakolaisen pelkoon, ja se myös kaipaa Kumman auttamiseen tukea perheeltä. Lapselle tässä on malli toiseen samaistumiseen ja omien tunteiden vertaamiseen. Nalle muistelee omaa saapumistaan saarelle mereltä niin kuin Kummakin:

Uppis muisti, miten se oli itse ollut saapuessaan vuoden kestäneen upoksissa olon jälkeen Kesämaan rannalle. Se muisti pelänneensä puiden varjoja, peippoja. Se muisti, miten Reeta oli sitä rutistellut, miten isoäiti oli lohduttanut nallea lettupinolla, miten isoisä oli keksinyt kastelemistempun, miten isä ja äiti olivat olleet ystävällisiä ja rakastavia, ja miten Laulava Lintukoira oli aiheuttanut hilpeää hälinää Uppista reipastuttaakseen. (UNK, 12.)

Uppo-Nalle muistelee, miten on pelännyt varjoja ja peippoja ja sitä, miten se on saanut apua tunteidensa säätelyyn Reetalta ja koko muulta perheeltä. Kun se on itse saanut tukea, se osaa myös itse olla auttamassa toista pelkäävää. Kun isoäiti saapuu, Uppo-Nalle pyytää tältä apua ja kertoo Kumman olevan pelokas, mutta viittaa samalla sen outouteen ja vierauteen.

Meillä on keittiössä vieras, joka tuli yöstä ja joka kellahtelee tuon tuostakin selälleen ja pelkää sotia. Nyt se istuu keittiön jakkaralla. Annoin sille nimeksi Kumma, koska se on niin kumma. (UNK, 14.)⁶

Kumman kuvataan useissa kohdissa ”näyttävän pelokkaalta” tai ”kellahtavan kumoon” toistuvasti. Sen kellahtamiset ovat tulkittavissa pyörtymiseksi, joka luultavasti johtuu lamaan-tumisesta. Kumman pelkoa havainnoivat yleensä muut henkilöahmot kuin se itse. Sen pelko tulee näin kuvatuksi enemmänkin ”jonkun toisen” kuin aikaisempien päähenkilöiden pelkona.

Kumma herää yölläkin välillä pelkoonsa, mikä kertoo sen pelottavien muistojen voimakkuudesta. Nalle kuitenkin rauhoittuu huomattavasti olevansa isoäidin vieressä nukkumassa (UNK, 29). Se on kyennyt nopeasti luottamaan ihmiseen, joka suhtautuu siihen lempeästi ja rauhallisesti.

---

⁶ Tässä kohden voisin tarttua Uppo-Nallen tekemään nimeämiseen, joka on ongelmallinen. Se houkuttelee tutkimaan asiaa kolonialistisen kirjallisuudentutkimuksen menetelmin vastaavanlaisessa lastenkirjallisuudessa enemmänkin, mutta se ei ole tutkielmani ydinaihe, joten jätän sen tarkastelun ulkopuolelle.

Pelkoa kuvataan välillä hyvin konkreettisenä asiana *Uppo-Nallessa ja Kummassa*. Pelko saa sanallisen muodon Laulavan runossa, jossa tämä kuvailee sitä hajuna, joka suorastaan pyöräyttää.

– Uppis puheli lempeästi, mutta Kumma oli jo nostanut etutassut silmilleen, päästeli pieniä kirkaisuja ja – kuinkas muuten – kellahti jakkaralta selälleen lattialle.
– Laulava ryntäsi nuuskimaan vierasta, mutta tuskin se oli ehtinyt nuuhkaista kerran, kun se syöksyi pöydän alle – – Multa saattaa mennä taju, vieraassa on pelon haju, en ole nuuskinut näin suurta pelkoa, josta en saa selvää, en saa selkoa, jos tämä pelko turkkiini tarttuu, se paisuu, se kasvaa, se kauhuksi karttuu! (UNK, 15–16.)

Laulavan Lintukoiran kuvaama pelko ei ole alun perin sen omaa vaan Kumman pelkoa, joka tarttuu voimakkaana Laulavaan. Koiran tekemä havainto kuvastaa ehkä koiran herkkää hajuaistia, mutta sen voi tulkita myös konkreettiseksi empatian osoitukseksi. Pikkulastenkin on havaittu alkavan usein itkemään kuullessaan toisen vauvan itkua (OPH 2021).

Isoäiti käskee koiraa olemaan hiljaa, mikä on huono tapa opettaa lapselle tunteiden käsittelyä. Tunteen hyväksyminen ja purkaminen reaktion kautta on olennainen osa sen käsittelyä. Tässä tilanteessa Kumman kokema pelko koetaan tärkeämmäksi asiaksi, kun taas Laulavan pelko on kuin toissijaista. Lisäksi Laulavan Lintukoiran rooliksi on yleensä ottaen muodostunut olla tyhjän touhottaja, jota ei useinkaan oteta kovin vakavasti. Siksi sen tunnereaktiot myös ohitetaan helpommin. Näin ei tietenkään ole hyvä toimia. Jos lapsi kokee, ettei hänen kokemuksillaan ole merkitystä muille, hän oppii pitämään ne itsellään, pahimmillaan täysin tukahduttamaan ne.

Kumma on väriltään tummempi kuin Uppo-Nalle, ja vaikka se tavallaan on vain leikkikalua, tarinassa se rinnastuu Uppo-Nallen tavoin antropomorfiseen olentoon, joka ajattelee ja puhuu. Siksi se myös rinnastuu ”omiinsa”, joista on eksynyt ja jotka todennäköisesti eivät ole suomalaisia ja joutuu myös rodullistetuksi. Tässä voi tulkita heijastuvan teoksen ilmestymisajan konteksti eli 1990-luvun alku, jolloin Suomeen tuli toisen kerran paljon pakolaisia. Sana ”mustalainen” viittaa sekä tummaihoiseen ihmiseen yleisesti että romanivähemmistön edustajaan. Tässä kontekstissa nallen tumma karva on huomion kohteena. Kumman ja sen kohtaaman rasismien voisi tulkita edustavan tummaihoisten pakolaisten kohtaamaa rasismia Suomessa teoksen julkaisuajankohtana.

”Pakomatkalako sinä olet ja mitä pakenet, kultaseni?” isoäiti kysyi, mutta Kumma lakkasi puhumasta ja katseli isoäitiä totisena. ”Olenko minä täällä hyvin omituinen?” Kumma kysyi pitkän vaitiolon jälkeen. ”Et omituinen, mutta ehkä

hiukan erilainen, kun olet niin tumma”, isoäiti vastasi ja siihen juttu jäi. (UNK, 40.)

Kun Uppo-Nallen perhe siirtyy laivalla kesämökiltä mantereelle, muut matkustajat osoittavat vieroksuntansa suoraan Kummaa kohtaan karttelulla tai negatiivisella huomioinnilla. Kumma tulee rodullistetuksi, vaikka on teoksen maailmassakin vain leikkinalle. Rodullistaminen tarkoittaa toisen ihmisen olettamista tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvaksi esimerkiksi pelkän ihonvärin perusteella. Kapteeni myös käyttää Kummasta suoraan rasistista nimitystä. Lastenkirjan hahmona Kumma kuitenkin rinnastuu ihmishahmoihin ajattelevana, tuntevana ja toimivana hahmona.

’Ja mikä mustalainen teillä on mukanne?’ laivan kippari kysyi. – Isoäiti selitti kipparille hyvin rauhallisesti, että tämä, jota kippari nimitti mustalaiseksi, kuului perheeseen. Kippari ei sanonut enää mitään, mutta meni supattelemaan perämiehen kanssa ja mulkoili supatuksen aikana oudosti Kummaa. (UNK, 36–37.)

Laivan kapteeni on ensimmäinen, joka sanallistaa Kumman erilaisuuden. Epäluulo ja vieraan ulkonäön pelko tarttuu nopeasti laivan muihin matkustajiin. ”Uppo-Nallekaan ei ollut huolissaan kipparin sanojen vuoksi, mutta kun laivassa matkaavat eukot ja ukkelit alkoivat kerätä nyyttejään ja siirtyä loitommaksi Kummasta ja Kumman seurueesta, sitä alkoi huolestuttaa.” (UNK, 37).

Suoran väkivallan uhka näyttäytyy Kummalle, kun se kulkee kaupungilla uusien ystäviensä kanssa ja kohtaa nuorisoporukan. Nuorten osoittamaan aggressioon kuuluu rasistista nimitelyä ja käsiksi käymistä.

Kun nuoret näkivät Reetan, Uppiksen, Kumman ja Laulavan, he piirittivät nämä ja alkoivat huutaa: ’Hei, mikä ihmeen laku teillä on mukanne? Hei, mikä ihmeen tumma, mutakuono?’ Huutajat tarttuivat Kummaan ja alkoivat heitellä tätä toisilleen kuin hernepussia. (UNK, 51.)

Kumma joutuu pelkäämään myös maasta karkottamista, josta seuraisi, että se ehkä joutuisi takaisin keskelle sotaa, jota juuri on paennut: ”’On mahdollista, että pieni ystäväanne karkotetaan maasta, ellei hänelle myönnetä turvapaikkaoikeutta.’ ’Joudunko minä takaisin merenpakoon?’ Kumma kysyi vapisten ja tutisten.” (UNK, 62.) Sen trauma nousee pintaan uudelleen ja se pyörtyy, mitä ei ole tapahtunut pitkään aikaan. Tässä kohtaa lapsilukija voi pohtia aikuisen kanssa, millaista pelkoa Kumma tuntee, kun se on vaarassa menettää turvapaikkansa, ja miten siihen on voinut vaikuttaa oman kodin turvan menettäminen. Lukemisen

empaattinen funktio tulee esille erityisesti näin hetkinä, kun lapsi pääsee pohtimaan eettisiä tai tunnekysymyksiä hahmojen näkökulmasta. Vanhempi voi kiinnittää lapsen kanssa huomiota siihen, miltä pelko joskus tuntuu kehossa ja näin ottaa tämänkin kohdan tunnepedagogiseen käyttöön.

Hahmoista juuri Kumman pelko on *Uppo-Nallessa ja Kummassa* kerronnallisesti tärkeimmässä osassa. Uppo-Nalle ja isoäiti kokevat alussa, että heidän tehtävänsä on rohkaista kovia kokenutta nallea uudessa ympäristössä samoin kuin Uppo-Nalelle tehtiin sen tullessa maihin Kesämaan saareen. ”Ressukka sinä olet ja meidän tehtävämme on ilmeisesti auttaa sinut uuteen elämän alkuun, isoäiti ajatteli” (UNK, 19). Samoin kuin *Uppo-Nallessa, Uppo-Nallessa ja Kummassa* pelosta pyritään pääsemään pikkuhiljaa yli ja elämään tavallista elämää. Se on myös teoksen päähenkilön toiveena: ”’En tiedä haluanko olla lemmikki. Haluan vain elää rauhassa kaiken sodan ja epäjärjestyksen jälkeen’, Kumma sanoi alakuloisella äänellä.” (UNK, 52).

Uppo-Nalle pelästyy Kumman puolesta, kun tämä merellä ui veneestä saareen hakeakseen apua siellä asuvalta erakolta. Kun pelko osoittautuu turhaksi, Uppo-Nalle pillahtaa helpotuksesta itkuun. Tunteen purkaminen itkien osoittautuu hyväksyttäväksi ja toimivaksi keinoksi, koska itkemistä ei kielletä tai yritetä turhaan hyssyttää loppumaan. Myös aikuisen turvallinen kosketus on läsnä pelon hetkellä: ”[i]soisä joutui taputtamaan Uppiksen selkää moneen otteeseen ennen kuin Uppis rauhoittui.” (UNK, 71). Tässä kohden kuvataan tunteen säätelyä yhdessä aikuisen kanssa, mikä on tärkeä osa oman tunnesäätelyn oppimista.

Tunnetilanteissa lapsen on tärkeä saada yhteys aikuiseen sylin tai kosketuksen kautta, jotka molemmat tutkitusti laskevat lapsen stressitasoa ja vahvistavat vuorovaikutusta. (Jääskinen 2017, 95; Juusola 2011, 67). Rauhoittava, lempeä kosketus kulkee syviä hermoyhteyksiä pitkin ja auttaa kehoa ja mieltä luonnolliseen tyyntymiseen. Syli on lohdullisin turvapaikka lapselle. (Jääskinen 2017, 67–68.) Uppo-Nalle -teoksissakin lapsenkaltaiset hahmot saavat luvan olla pelokkaita aikuisen suhtautuessa niihin turvallisesti, mikä on lukevan lapsen oppimiskokemusten kannalta tärkeää. Vähättelyn sijaan aikuisen kannattaa rohkaista lasta lempeästi ja ottaa pelot vakavasti. Pelon tunne ei vähene faktoilla perustelemalla, ettei ole pelättävää, vaan lapselle riittävää turvaa kasvattamalla (Jääskinen 2017, 67.) Se vain mitätöi lapsen hädän kokemusta. Ennenkin kannattaa sanoa vaikkapa ”äiti/isä on tässä, olet turvassa”

Uppo-Nallessa ja Kummassa Laulavan Lintukoiran rooli tarinassa on, että se aiheuttaa harmia Kummalta ja itselleen keräämällä rahaa ilman lupaa. Myöhemmin Laulava pelkää tekojensa seurauksia, mikä purkautuu toistuvasti pitkinä runovuodatuksina: ”Erakon luo mun lähteä suo! Mieluummin veteen kuin tuomarin eteen, mieluummin pinnaan kuin menen linnaan” (UNK, 66). Isoisä sanoo Laulavalle, että sen on korjattava virheensä, mutta että kaikki tekevät virheitä eikä sen tarvitse olla hädissään. Koirankin virheisiin tai tottelemattomuuteen suhtaudutaan lopulta ymmärtäväisesti. Koko perhe on kuitenkin hermostunut sinä aamuna, kun Laulavan Lintukoiran on mentävä oikeuteen selittämään luvatonta rahankeruuta. Isoisän kädet vapisevat, äiti virkkaa pelkkiä nurjia silmukoita ja isä lukee lehteä nurinpäin. Kaikki tässä kuvatut tuntemukset ovat ulkoisia merkkejä pelosta tai jännityksestä, ja ne kuvaavat hyvin yhteistä tunnetta, joka valtaa kodin.

Oikeudenistunnossa tarinan todellisuus käy kyseenalaiseksi, kun tuomari nimittää Kummaa leikkinalleksi, joka ei ole elollinen olento. Sen avulla ratkaistaan myös Kumman pakolaisuuskysymys. Tarinan ja lukijan todellisuuden välinen verho rikkoutuu hetkeksi, kun Uppo-Nalle miettii, ”miksi tuomari oli sanonut leikkinalleja elottomiksi, vaikka oli omin silmin nähnyt, että Uppo-Nalle liikkui ja puhui” (UNK, 80).

Juonellisesti pelon tunne on merkittävässä roolissa Kumman kotoutumisessa ja yhteisön hyväksynnässä. Kumman aluksi voimakkaat pelkoreaktiot laimenevat teoksen loppua kohti, ja se rohkaistuu myös kertomaan ystävilleen omasta taustastaan. Kaupunkilaisten kokema pelko vierasta kohtaan laimenee myös. Pelon ja vierastamisen tilalle tulee ihailu, kun ihmiset näkevät Kumman esiintymässä täydenkuunjuhlassa, jonka perhe järjestää. Voi tosin pohtia, onko suhtautuminen sittenkään ongelmaton, kuvataanhan Kumma erityisen eksoottisena hahmona juhlissa, kauniina tanssiesiintyjänä kuunvalossa.

Luvun alussa mainittua Uppo-Nallen kehystarinaa voi lukea metaforisena kuvauksena vihan tai voimakkaiden tunteiden merestä, jossa nalle joutuu kellumaan avuttomana, kunnes pelastuu rannalle, missä ”on ystävällinen olento, rannalla odottamassa” (UN, 14). Maalla sen on totuteltava uuteen olotilaan, jossa pelkoa aiheuttava ympäristö vaihtuu uuteen. Voimakkaiden tunteiden vallassa oleminen ja niiden heikko säätelykyky on aiheuttanut nallelle ahdistustilan, jossa pelkoreaktiot syntyvät helposti kaikkea outoa kohtaan. Kirjallisena kuvauksena Uppo-Nallen kokeman ahdistuksen voi nähdä samankaltaisena kuin Muumi-teoksissa kuvattu outouden synnyttämä tunne (Tirkkonen 2019). Uppo-Nalelle tällaiset tilanteet ovat tavallisia, kuten varjojen pelko ja luuleminen hirvensarviksi tai kalastajan luuleminen

tuulipeikoksi. Ahdistus vaikuttaa välillä myös niin, että nalle luulee rupeavansa taas pelkäämään peipposia, joita se pelkäsi ensimmäisessä teoksessa maalle noustuaan:

”Pelkäätkö sinä torumista?” Reeta kysyi Uppo-Nallelta. ”Minä pelkään peipposia”, vastasi Uppo-Nalle alakuloisesti. ”Tiedän, tiedän, mutta minä luulin, että peippospelko on jo ohi”, Reeta sanoi huolestuneena. ”Minäkin luulin, mutta nyt minusta tuntuu, että se *iskee* taas.” (UN, 102.)

Uppo-Nallen kokemukset osoittavat, että pelko on monikerroksinen tunne, joka ei rajoitu vain yksittäisiin pelkotilanteisiin. Pelko voi olla teoksen tapahtumien taustalla piilevä jatkuva yleisvire, josta Tirkkonen (2019) artikkelissaan kirjoittaa. Uppo-Nallen kohdalla pelon toistuvan esilletulon voi tulkita johtuvan sen turvattomasta olotilasta, jota on kestänyt vuoden päivät. Sen on vaikea aluksi tottua turvalliseen ympäristöön oltuaan pitkään ilman turvallista seuraa. Trauma antaa sille kuitenkin myös mahdollisuuden ymmärtää toista traumatisoitunutta, Kummaa. Uppo-Nallen tarina antaa myös toivoa siitä, että emotionaalisesti rikkonainen mieli voi eheytyä turvallisessa ympäristössä. Yleisesti Uppo-Nalle -teoksissa pelko esitetään hyväksyttävänä, joskin elämää hankaloittavana asiana. ”Asiat menevät niin kuin ovat mennäkseen, ne on otettava pelottomasti vastaan ja tehtävä niistä niin hyviä kuin mahdollista” (UNK, 39–40). Pelon rinnalla korostetaan rohkeuden ja luottavaisuuden tärkeyttä.

Uppo-Nalle -teokset ovat lähtökohtaisesti satuja, mutta niissä on realistisia piirteitä, kuten ympäristö, jossa seikkailut tapahtuvat, ja ihmishahmot ja heidän tapansa elää. Satumaisia piirteitä ovat eläin- tai leluhahmojen elollistaminen ja seikkailujen ajoittainen epätodellisuus. *Uppo-Nalle ja Nukku-Ukko* -teoksessa (1982) hahmot seikkailevat unitodellisuudessa, ja joskus leluhahmon ja elollisen olennon rajat hämärtyvät. Uppo-Nalle-saduissa siis on fantasiatamaisia piirteitä, jotka sekoittuvat arkiseen elämään. Nalle on leikkinalle, mutta fiktiivisessä maailmassa se esiintyy elollisena olentona. Reetan esittely ensimmäisessä teoksessa kertoo, että tyttö kaipaa itselleen ystävää, joka olisi ”helposti silitettävä, helposti sylissä pidettävä ja sellainen, joka tarvitsisi Reetaa koko ajan” (UN, 11). Mielikuvitus on suuressa roolissa Uppo-Nalle -kirjoissa, ja teokset mukailevat teemoissaan ja tapahtumisissaan lapsen mielikuvitusta. Niiden todellisuus ei ole aina johdonmukainen, eikä kertojakaan aina suhtaudu johdonmukaisesti nallen elollisuuteen. Uppo-Nallen tavattua Reetan se on ensin kuin leikkinalle, jota pitää kantaa, mutta illalla pelko antaa sille voimia juosta huoneen nurkkaan suojaan, ja Reeta ihmetteleeekin, miten nalle yhtäkkiä kykenee liikkumaan itse, kun on tähän asti liikkunut vain veden viemänä tai kannettuna.

Leikkinalle hahmona lastenkirjassa tarjoaa erilaisen, ehkä vähän pehmeämmän ja etäännytetymmän samaistumiskohteen Uppo-Nalle -teosten sisäislukijalle, jonka oletan tässä tapauksessa olevan lapsi. Jos mereen joutunut hahmo ensimmäisessä teoksessa olisi ihmislapsi, esimerkiksi Reeta, tapahtumat olisi vaikeampi kuvata vain jännittävänä seikkailuna. Nallen on mahdollista ajelehtia, kun taas ihmislapsi hukkuisi. Samoin käy esimerkiksi silloin, kun Uppo-Nallea uhkaa hai tai Kumma on joutua karkotetuksi maasta. Tilanteissa nallet ”pelastaa” niiden elottomuus. Tämä mukailee tilanteita, joissa lapsi erehtyykin luulemaan kanssaan leikkivää aikuista oikeaksi karhuksi. Kun lastenkirja mukailee lapsen mielikuvituksen kaltaista todellisuutta myös nallen elollisuuden kohdalla, se antaa lapselle mahdollisuuden etäänntyä tarpeen mukaan, jos tarinassa tulee vastaan ”tiukempia tilanteita” tai todella pelottavia asioita.

4 NALLEN KIUKKU JA MUUTOSVOIMAINEN VIHA

Viha käsitetään yhdeksi perusemootioista. Sen spektriin kuuluvat niin kiukku, ärtymys kuin raivokin. Tunne-elämän kehittymisessä ja minäksi kasvamisessa aggressiolla on tärkeä tehtävä. Vihalla ilmaisemme omat rajamme, voimamme ja erillisyytemme. Vihan avulla lapsi eri kasvuvaiheissaan myös irrottautuu vanhemmistaan omaksi yksilökseen. Tuhoava viha syntyy pelosta ja siksi vihan kesytykseen tarvitaan turvaa. (Jääskinen, 147.) Viha myös tuntuu usein hyvin fyysisesti. Sen tuhovoima voi olla melkoinen, jos sitä ei osaa ottaa hyvällä tavalla voimavaraksi (Jääskinen 2017, 116–117). Uppo-Nalle kokee Reetan tavoin välillä myös vihaa. Kiukutteluna tai raivona ilmenevä tunne tuntuu siitä välillä jopa liian voimakkaalta. Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten Uppo-Nalle -teoksissa kuvataan vihan tunteita, millaisia seurauksia sen ilmaisemisella on, ja voiko ilmaisemisesta olla hyötyä.

Yksi inhimillisyyden piirre on, että kokee erilaisia tunteita, sekä miellyttäviä että epämiellyttäviä. Usein viha koetaan epämiellyttävänä, vaikka sillä voi olla positiivisiakin vaikutuksia. Länsimaisessa ajattelussa vihan tunteen ilmaisemisen merkitys ei aina ole ollut kuitenkaan samanlainen kuin nykyään, mistä voi johtua sen niin kielteinen leima. Vihan tunteen kaikkia ilmenemismuotoja ei kuitenkaan tarvitse pitää myönteisinä. (Puolimatka 2011, 132.) Tunteiden säätelyä on tärkeää oppia ja opettaa, jotta voidaan välttää haitallisia ilmaisumuotoja.

Terve itsetunto rakentuu, kun lapsi tulee hyväksytyksi kaikkine tunteineen (Nurmi 2015, 170). Vihan tunteelle ei suomalaisessa kulttuurissa ole aina ollut tilaa, vaan kaikenlainen kiukunilmaus on pitänyt niellä. Erityisesti lapsen tai nuoren viha on käsitetty merkiksi pahuudesta tai kypsymättömyydestä. (Nurmi, Päivi 2015, 17.)

Tavallaan nallen koko tarina on syntynyt lapsen tunnereaktion seurauksena. Voimakkaan vihan tunteen ilmaisun seuraus on, että pieni leikkinalle joutuu ajelehtimaan merillä vuoden ympäri (UN, 13). Teoksissa ei sen kummemmin ääneen pohdita, miksi nallen ennen omistanut poika heittää nallen mereen muuten kuin kiukkuaan purkaakseen. Poikaa ei myöskään osoitella erityisen syyttävästi, todetaan vain, että hän raivostuu hävittyään hoitajalleen korttipelissä. Myöhemmässä elämässä Uppo-Nallea muistuttavat entisestä vain alkuperäinen nimi Alfonso ja pojan perheeltä saadut ranskalaisen kulttuuriperinnön palaset.

Pieni vihainen poika on aina vain ”pieni vihainen poika”, hänen nimeään ei missään vaiheessa kerrota. Olennaista Uppo-Nallen tarinassa onkin pojan tunnetila eikä hänen nimensä. Vihalle kerrotaan syy, koko yön kestänyt merisairaus. Kiukunpuuska, joka lopulta johtaa Uppo-Nallen mereen heittämiseen johtuu taas häviämisestä pelissä hoitajalle. Pojan kuvataan katuneen tekoaan, mutta samalla todetaan, että ”ikävä kyllä” on myöhemmin usein sama kuin ”liian myöhään”. Tunteen toiminnallinen purkautuminen kuvataan siis peruuttamattomana. Kun vertaa ”pienen vihaisen pojan” tunnereaktiota Uppo-Nallen tai Reetan kirjoissa esiintyviin vihan ilmaisuihin, näyttää pojan tunnereaktio rajumpana ja peruuttamattomampana. Uppo-Nallen ja Reetan vihan tunteet ilmenevät lievinä ja sanallisina, eivätkä ne yleensä aiheuta toisille hahmoille paljon harmia.

Vihan tunteita esiintyy kohdeteoksissa samoin kuin pelonkin tunteita. Toisaalla sen kuvaus on osa tapahtumia, eikä tunteen äärelle pysähdytä pidemmäksi aikaa. Toisaalta *Uppo-Nallessa ja Kummassa* taas yksi luku otsikoidaan ”Uppo-Nalle suuttuu”, eli vihan tunteen kokemus on välillä hyvinkin merkittävässä roolissa koko tarinan kannalta. Mielestäni vihan tunteen roolia teoksissa on pelon ohella tärkeää tutkia, koska se on tärkeä osa nallen syntytarinaa ja siten myös kehyskertomusta. Vaikka nallen merille joutumisesta ei teoksissa myöhemmin puhutakaan kovin paljon, sen seuraukset ovat kohdeteoksissani useinkin läsnä kuten nallen herkkyys hermostua, jos se ei saa kustutusta tarpeeksi usein tai peipposten pelko, joka onneksi jää ensimmäisessä kirjassa taakse, mutta jota saatetaan muistella myöhemmin. Uppo-Nalle myös samaistuu voimakkaasti toiseen pelokkaaseen leikkinalleen *Uppo-Nallessa ja Kummassa*.

Vihan tunteen ilmaisu ei ehkä saa Uppo-Nalle -teoksissa niin paljon tilaa kuin pelon ilmaisu, vaikka sen kuvaukselle omistetaan melkein kokonainen luku *Uppo-Nallessa* sekä *Uppo-Nallessa ja Kummassa*. Ensin mainitussa Reeta on huonolla tuulella ja kiukuttelee kokonaisen päivän. Reetan kiukku ilmenee alkuun lievinä äännähdyksinä ja synkkänä asenteena: ”Pyh, sanoi Reeta. –Kerro nopeasti loppuun tarinasi urhoollisuusmitalista ---” (UN, 60). Hän ei lopulta jaksa kuunnella Laulavan Lintukoiran laulua vaan huutaa sille: ”Räkälaulu! Lähetä se Jukka Kuoppamäelle, niin saat nähdä, viitsiikö hän laulaa sitä edes yhdellä keikallaan!” (UN, 61.) Reetan viha ilmenee lyhyinä repliikkeinä, ja huudon hän toistaa kahdesti. Hänenkin tunteitaan kuvaa kaikkitietävä kertoja, joka myös kuvaa vihan ulkoisia merkkejä. Jäätelöä syödessä Reetan turhautuminen ja yleinen huono tuuli purkautuvat pinnalta katsoen ilman syytä kiukutteluna ja hän haukkuu äidin tekemää jäätelöä pahanmakuiseksi.

–Tämä moskako? Tämä maistuu *kaurapuurolta*! Reeta kiljui. –Sinä olet saanut varmaan auringonpiston, äiti sanoi viileästi ja rauhallisesti niin kuin jäätelökut-suissa sopii puhua. – Ehkä on parasta, että menet vuoteeseen. Ala mennä, ole hyvä! (UN, 63)

Kiukuttelulle annetaan teosten maailmassa muuten tilaa, mutta ruokapöytään sitä ei haluta, ja äiti käskee lapsen tiukasti pois pöydästä. Vanhempi tulee edellä kuvatussa tilanteessa ohjanneeksi lapsen syrjään ja jättää kohtaamatta lapsen vihan. Reetan äiti voisi esimerkiksi sanoa ymmärtävänsä tämän olevan huonolla tuulella ja ettei Reetan ole pakko syödä jäätelöä, mutta että silloin tämä voi siirtyä vaikkapa leikkimään muualle.

Teosten ilmestymisen mittaan eli 70-luvulta kohti nykypäivää tultaessa suhtautuminen lasten kasvatukseen oli muuttunut sallivammaksi kuin aikaisemmin. Kasvatuksessa oli ollut yleistä, että lapsia kuritettiin aina siihen saakka kunnes se kiellettiin vuonna 1983, vaikka lastenkirjallisuudessa kuvaukset ruumiillisesta kurituksesta eivät olleet enää yleisiä. Varhaisemmissa lastenkirjoissa kuritus taas esitettiin yhtenä olennaisena osana kasvatusta, kuten yhdessä tunnetuimmista esimerkeistä eli Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen vuonna 1869 suomentamassa *Jörö-Jukka* -teoksessa tehtiin.

Tarkasteltaessa *Uppo-Nalle* -teosta ja edellä kuvattua kohtausta tunnekasvatuksellisesta näkökulmasta, on Reetan kiukutellessa olennaista kiinnittää huomiota äidin reaktioon. Äiti suhtautuu viileästi ja torjuvasti lapsen vihaan, eikä hyväksy sen ilmaisua ruokapöydässä. Äiti voisi suhtautua myös hermostuen, suuttuen tai jättämättä lapsen kokonaan huomiotta. Kaikissa näissä reagoititavoissa on omat varjopuolensa. Ne viestivät lapselle, että hän ei tule kuulluksi tai että hänen ei ole normaalia tuntoa kiukkuun. Tunnekasvatuksen näkökulmasta aikuisen tulee oman olemuksensa kautta näyttää, ettei lapsen viha aiheuta aikuisessa lisää vihaa, pelkoa tai epävarmuutta. Tuomitsemisen sijaan lasta ohjataan myönteisesti ja tunnetta kanssasäädellen. Kiukkuista lasta ei kannata yrittää opettaa, vaan rauhoittaa (Juusola 2011, 41).

Reeta istui hiekalla ja sanoi kaksitoista *hyvin tuhmaa* sanaa perätysten, mutta se ei yhtään auttanut. Hänen sielunsa oli ihan *musta* ja täynnä *hämähäkkejä*, joita hän inhosi. Hetken mietittyään hän peruutti kaikki tuhmat sanat sanomalla ne takaperin, mutta siitäkään ei ollut apua. Sitten hän yritti ajatella kauniita asioita kuten *enkeleitä*, mutta niitä ei ollut missään, *mörköjä* vain. (UN, 61.)

Myöhemmin Reeta pelästyy, kun Uppo-Nalle ei olekaan sen vieressä nukkumassa, ja ajattelee tämän lähteneen kokonaan pois hänen luotaan. Vihan tunteen ilmaisu voi joskus aiheuttaa

pysyviäkin seurauksia kuten välirikkoja ihmisten välille. Lapselle voi olla tuttu hyläytyksi tulemisen pelko, kun on ilmaissut vihaansa.

Reetan tunnereaktiota kuvataan melko abstraktilla tavalla. Lapsilukijan voi silti olla helppokin ymmärtää miltä tuntuu, jos mieli on musta tai täynnä hämähäkkejä tai mörköjä. Kiukku on Reetalle tunne, jonka vallasta ei pääse helposti, jos sitä vastustaa. Sen laantumisen vie oman aikansa eikä hän myöskään saa siihen juuri nykyisen tunnetaitokasvatuksen mukaista tukea. Luvun lopussa Reeta ja Uppo-Nalle sopivat riitansa. ”Yritetään olla päästämättä pahoja päiviä enää milloinkaan itseemme” (UN, 65). Psykologisin termein he siis sopivat vihan tunteen säätelystä jatkossa, jotta konfliktien paisumiselta välttyttäisiin. Rauhoittumisen jälkeen heillä on mahdollisuus päästä keskustelemaan konfliktista. Aikuiselle tässä on myös esimerkki siitä, milloin on opettavaisen keskustelun aika ja milloin taas konkreettisemmän tundesäätelyn. Voidaan yhdessä antaa vihan aallon tulla, nousta ja mennä. Vasta sitten, kun lapsi on rauhoittunut ja vastaanottavainen, mietitään käyttäytymistä toisia kohtaan ja toimintatapoja tuleviin tilanteisiin (Jääskinen 2017, 66.) Todellisen itsen kehittyminen vahvistuu, kun lapsi saa kokemusta aitojen, vihaakin sisältävien tunteiden tulemisesta vanhemman vastaanottamiksi (Nurmi 2015, 170). Kun Uppo-Nalle löytyy ulkoa puun alta istumasta sulanut jäätelö sylissään, sen elollisuus muuttuu hetkeksi kyseenalaiseksi. Reetan lapsenmiehelle se on kuitenkin todella puhuva olento, jolta kuuluu pyytää anteeksi. Teos ylipäättään noudattelee johdonmukaisuudessaan ja epäjohdonmukaisuudessaan lapsen mielikuvitusta, jossa jotkut asiat ovat itsestään selvästi totta, kuten lelunalle, joka voi pahoittaa mielensä yhtä lailla kuin äiti tai isoisa.

Uppo-Nallekin kiukuttelee välillä. Sille on välillä vaikeaa säädellä esimerkiksi inhon tunnetta, joten se päätyy joskus valittamaan ja lopulta kiukuttelemaan, kun ei saa tahtoaan periksi. Kohtaus tarjoaa samastuttavan tilanteen arkipäivästä, joka mahdollistaa myös keskustelun yhdessä lukijoiden kesken.

”Minä en syö pippurikastiketta! Minä inhoan sitä”, Uppo-Nalle mörisi nurkasta. ”Mutta ethän sinä ole koskaan maistanut pippurikastiketta”, isoäiti muistutti. ”Enkä syö, en ikinä, yyyööök!” Uppo-Nalle menosi. Isoäiti alkoi hyvin perusteellisesti selittää Kummalle, että Uppo-Nalle oli toisinaan tuollainen, koska ei pitänyt yllätyksistä. Lisäksi se oli hyvin hemmoteltu ja suukoteltu nalle, joka oli tottunut olemaan aina keskipisteenä. Nyt se tunsu jääneensä jotenkin tappiolle ja siksi se kiukutteli. --- Se [Uppo-Nalle] nousi seisomaan, pullisti vatsansa ja kiljaisi: ”Voihan sammakko!” (UNK, 27)

Tässä kohtaa vihantunne painottuu suuttumukseen, joka johtuu epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta ja huomion tarpeesta. Suuttumus voikin sisältää muitakin tunteita kuin puhdasta vihaa (Nurmi, Tiina 2015, 164). Psykologisesta näkökulmasta lapselle tunteet ovat aina totta, eikä aikuisen kuulu kieltää niitä. Isoäiti voisi vastaanottaa nallen kiukun toisinkin kuin ohittamalla. Se on ehkä tavallaan parempi keino kuin vaikkapa vihan ilmaisusta rankaiseminen. Ohittaminen aiheuttaa kuitenkin saman tunteen kuin Reetalle ruokapöydässä, eli ettei nallen tunnekokemus ole aikuiselle tärkeää. Lapsen voimakkaat tunnereaktiot voivat nostaa vanhemmankin mieleen voimakkaita tunteita.

Huomionarvoista kohtauksessa on myös kiukun purkaminen lievällä voimasanalla, josta ei mitenkään rangaista, vaan joka jätetään huomiotta – se siis esitetään teoksessa yhtenä hyväksyttävänä keinona purkaa kiukkuja. Myöhemmin teoksessa Reeta käyttää ”voi vessan oven kahva” -ilmausta koulussa (UNT, 132). Ilmaus tarttuu opettajankin suuhun, mikä naurattaa Reetaa ja Upo-Nallea. Se kertoo, että aikuistenkin on välillä purettava tunteitaan. Tunnetaitojen oppimisessa yksi tärkeimmistä tavoitteista on, että lapsi ymmärtää, millainen tunteiden purkaminen on hyväksyttyä eikä aiheuta toisille tai hänelle itselleen vahinkoa. Lievien voimasanoiden käyttö on vielä hyvin harmitonta, jos sitä vertaa vaikkapa lyömiseen tai toisten haukkumiseen. Tunteiden säätely on joskus aikuisillekin hankalaa, jos tunne on voimakkaana pinnassa. Siksi esimerkiksi kiukuttelutilanteissa aikuisen on hyvä tarkkailla omia reaktioitaan ja pyrkiä näyttämään lapselle itse hyvää esimerkkiä. Tärkeää on, että kaikki perheenjäsenet tietävät yhteisesti sovitut säännöt, kuinka kiukkuja on sopivaa ja sallittua purkaa ja mitä sääntöjen rikkomisesta seuraa (Nurmi, Päivi 2013, 144).

Vuorineuvos ja salaneuvos ovat *Upo-Nallen talviturkissa* hahmoja, joiden voisi tulkita olevan jatkuvasti hieman vihaisia. He ovat vakavia ja pitävät monia asioita turhuutena. Upo-Nalle ja Reeta ensin hieman jännittävät heitä, mutta suhtautuvat heihin lopulta huvittuneen kiinnostuneina. Vihaiset hahmot aiheuttavat lapsihahmoille teoksissa usein pelkoa, sillä vihan ilmaisuun liittyy usein aggressiota, joka voi olla vaarallistakin.

Upo-Nallessa ja Kummassa vihan ilmaisut ovat usein ärsykkeinä muille tunnereaktioille. Kumma on herkkä toisten vastenmielisyydelle ja kokee siitä välillä myös syyllisyyttä. Kun Kumma tulee Upo-Nallen ja isoäidin mukana kotiin, äiti ”näyttää myrskynmerkiltä”, Reeta puuskahtaa vihaisia sanoja, ja nämä reaktiot saavat Kumman itkemään (UNK, 45). Reeta vihastuu Upo-Nalelle, kun tämä tulee kotiin Kumman kanssa. Hän kokee mustasukkaisuutta eli on kateellinen Upo-Nallen huomiosta Kummaa kohtaan. Hän puhuu

loukkaantuneella äänellä ja paiskaa oven kiinni nallen luota lähtiessään. Tällaiset vihan ilmaisut ovat harmittomia toisia kohtaan, mutta kertovat silti toisille kunkin kokemasta tunnetilasta. Ristiriitatilanteissa tunteiden lukutaito on erityisen tärkeää, esimerkiksi, kun lapsi joutuu konfliktiin toisen lapsen kanssa. Vanhemman tehtävä on näissä tilanteissa olla ohjaamassa rakentaviin ratkaisuihin niin, että lasten tunteet tulevat kuulluiksi.

Uppo-Nalle itse ilmaisee vihaa myös silloin, kun se puolustaa Kummaa epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Vihan kuvaus saa hyvin konkreettisia piirteitä kuten selkäkarvojen nouseminen pystyyn ja tassujen tärinä. Tunne suorastaan valtaa nallen koko kehon. Uppo-Nallen repliikistä on luettavissa myös omistushalua, joka ei ehkä Kumman kannalta ole niin positiivista.

Uppis sai siinä silmänräpäyksessä tarpeekseen. Se tulistui kerta kaikkiaan. Uppiksen silmät salamoivat. Sen selkäkarvat nousivat pystyyn ja näytti siltä kuin sen selkä olisi ollut pienten piikkien peitossa. Nallen tassut tärisivät, kun se huusi: 'Jos joku vielä tässä talossa ahdistelee Kummaa, minä muutan Kumman kanssa täältä pois, uskokaa tai älkää! Se on maailmassa ihan yksin eikä kuulu kenellekään kuin minulle!' (UNK, 45)

Nalle pelästyy tässä kohtaa itsekkin vihanpurkaustaan: ”Se pelästyi itsekkin hiukan huutoaan, joka oli saanut seinäkellon pompottamaan ja kaikui vielä huoneessa, vaikka nalle oli jo vaiennut” (UNK, 46). Vihantunne on pelottava silloin kun sitä ei koe hallitsevansa. Tämä on varmasti tuttua monelle lapselle. Lapsi tarvitsee vihan tunteen turvalliseen kohtaamiseen tukea aikuiselta, missä oleellista on suojaaminen nöyrytyksiltä, ympäristön turvallisuudesta huolehtiminen ja kiukun syyn aito kuuleminen (Nurmi, Päivi 2013, 17). Tässä kohdassa tukea ei kuitenkaan kovin selvästi ole tarjolla. Uppo-Nalle voi tässä tapauksessa antaa mallin tietynlaiselle vihan ilmaisemiselle niin, ettei se aiheuta harmia, tai jos harmia syntyy, miten siitä selvitään. Aikuisten reaktiot vihaan ovat hämmästyneitä ja hyssytteleviä (UNK, 46). Tällaiset reaktiot lapsen vihanpurkaukseen voivat olla haitallisia, koska lapsi voi ajatella, ettei hänen tunneilmaisunsa ole normaali tai toivottu. Lapselle on joskus tärkeä todeta ääneen, että niin iloa, vihaa kuin pelkoakin on lupa tuntea (Nurmi, Päivi 2013, 19). Tärkeää on, että Uppo-Nallen raivonpuuskan jälkeen aikuiset pyytävät Kummalta anteeksi, eli ovat tekemässä sovintoa. Niinpä Uppo-Nallen vihanilmaisun on ollut hyödyksi. Lapsen kiukkuu säädellessä on keskityttävä aluksi oman itsensä ja lapsen tunteiden tyynnyttämiseen. Kun lapsi on rauhoittunut, hänen kanssaan kannattaa käydä tilannetta läpi juttelemalla: mitä tapahtui ja miksi, mitä tilanteessa olisi voinut tehdä toisin (Juusola 2011, 41).

Vihantunteen rooli muutosvoimana ja sen suojaava vaikutus näkyvät teoksessa selvimmin silloin, kun Kumman kimppuun käyvät nuoret pojat kaupungilla (UNK, 51). Laulava Lintukoira suuttuu ja hyökkää heitä päin purren, muristen ja haukkuen. Nuoret pakenevat koiran aggressiota ja jättävät Kumman ja muut rauhaan. Vihaa voi siis käyttää myös konkreettisesti muiden suojeluun.

Reetakin joutuu välillä puolustamaan ystäväänsä epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Seuraava kuvaus kertoo Uppo-Nallen ja Reetan äidin ensikohtaamisesta.

Reeta suuttui. Hänen silmänsä salamoivat niin että Uppo-Nalle näki yhden pallo-salaman ja yhden tavallisen salaman. –Älä puhu pahaa *minun* ystävästäni! Reeta huusi. –Ajattele, jos *minä* olisin ajalehtinut merta pitkin ja tullut jonkun luo, ja se joku olisi sanonut sinulle, että olen voinut kuulua kenelle tahansa ja että minussa on bakteereja, silloin *sinä* olisit suuttunut kamalasti. (UN, 29.)

Reeta kuvaa lainauksessa hyvin sitä, miten tärkeää on eläytyä toisen asemaan ja pohtia, miltä omat sanomiset voivat tuntua. Äiti taas hämmästytyy niin kovin, ettei aluksi osaa sanoa mitään. Sovittelun merkiksi hän ehdottaa paistavansa lettuja. Tilanne on esimerkki tilanteesta, jossa aikuinen ymmärtää toimineensa ajattelemattomasti ja pyrkii sopimaan. Reetan vihan tunteen kuvauksessa on tärkeässä roolissa ilmeen kuvailu. Samoin kuin aiemmin Uppo-Nallen suuttuessa, Reetankin silmät näyttävät salamoivan. Vihan tunne on tarpeellinen kuten muutkin tunteet. Se antaa rohkeutta itsemme tai toisten puolustamiseen ja sisua toimia (Jääskin 2017, 15). Jälkeenpäin Uppo-Nalle kehuu uuden ystävänsä tekoa rohkeaksi. Vihan tunteen ilmaiseminen voi joskus vaatia rohkeutta, mutta turvallisessa suhteessa sen ei kuulu olla niin pelottavaa, että se jää tekemättä. Uppo-Nallen ja Reetan toisten puolesta kokemaa vihan tunteita voisikin kutsua empaattiseksi kiukuksi (Goleman 1997, 138). Kiukun ilmaiseminen on tässäkin tapauksessa hyvää suojelevaa. Mitä enemmän empatiaa sivullinen tuntee epäoikeudenmukaisen kohtelun uhria kohtaan, sitä todennäköisemmin hän Golemanin mukaan ryhtyy toimimaan.

Uppo-Nallea raivostuttaa kuunnella, jos aikuiset esiintyvät liian tietäväisinä tai itseriittoisina.

Uppo-Nalle vääntelehti. Sitä raivostutti räätäli Leimun puhe. Kun se ei keksinyt muutakaan, se alkoi jälleen lausua: Ihmiset tahtovat kaikenlaista, vieraita tavaroita vieraista maista. Pian ovat kaapit täynnä kamaa, elämä kuitenkin yhtä ja samaa. Iloon ei tarpeen tavaraa hankkia, onneen ei tarvita edes pankkia. (UNT, 18.)

Nallen sanat ovat perusteltuja, joskin voi pohtia, kuinka hyvin ne sopivat tilanteeseen. Tekstin voisi tulkita kuvaavan räätäliä hieman turhan omanarvontuntoiseksi ja ansaitsevan nallen vastustuksen. Joskus runoilu myös aiheuttaa toisissa kirjan henkilöissä suuttumusta. Silloin Uppo-Nallea saatetaan hyssytellä käyttäytymään hillitymmin tai sitten asia jätetään silleen.

Uppo-Nalle osaa ilmaista oikeutettua suuttumusta itse kohtaamansa epäreilun kohtelun tähden. Se suuttuu pojalle, jonka kanssa se seikkailee *Uppo-Nallessa* ja ajaa ilman lupaa katu-
jyrällä. Kun lapset ja nalle jäävät kiinni, poika syyttää Reetaa luvatta ajamisesta. ”’Raukka’,
sähähti Uppo-Nalle – – ’Sinä et ole enää Suuri Puhveli, enkä minä halua olla kanssasi veri-
enkä sahajauhoveli, *en ikinä!*’ huusi Uppo-Nalle” (UN, 100).

5 LYVRINEN KIELI JA TUNNEILMAISU

Tarkastelen tässä luvussa Uppo-Nalle -teosten lyyrisiä piirteitä ja niiden merkitystä. Ensimmäisesti tarkastelen lyyrisyyden roolia pelon ja vihan tunteiden ilmaisuvälineenä. Lastenkirjoissa lorut, riimitely ja kielellinen leikki ovat yleensäkin merkittävässä roolissa. Tunteiden ilmaisuun runot antavat oman mausteensa rytmisyytensä kautta. Toistoa sisältävät lorut jäävät pienen lapsen mieleen helposti.

Uppo-Nalle-teossarjan runot saivat aikaa myöten suuren suosion lukijoiden keskuudessa (Heikkilä-Halttunen, 2001, 124). Runoissa nonsense ja leikkisä tunneilmaisuus nousivat raikaina proosatekstin kanssa yhtä suureen rooliin. Runot ovat teosten henkilöhahmoille hyvin vapautunut tapa ilmaista itseään. Runoja ei ole kirjoitettu liian säännönmukaisiksi ja niiden aiheet voivat sivuta aivan mitä asioita vain. Laulava Lintukoira tuo teosten lyyriseen kieleen vallattomuutta, kun puolestaan Uppo-Nalle taas suhtautuu runoiluun usein hieman vakavammin. Nallen kohdalla runoilla on tärkeä merkitys myös juonen kannalta, varsinkin sarjan toisessa teoksessa *Uppo-Nallen talviturkki*, jossa nallen tarinassa seurataan sen runokirjan julkaisuprosessia.

Lyyrisyys on Uppo-Nalle -kirjojen kielessä esillä monella tasolla. Sitä on suoraan runomuotoon kirjoitettuna, mutta myös proosatekstiosioissa esimerkiksi luetteloina ja laveasti kuvailevana kielenä. Luetteloista esimerkkinä toimii kertomus isoisan metsästystakista: ”Yhdessä taskussa oli yskänlääkettä vilustumisen varalta, toisessa pilli viheltämistä varten, kolmannessa avain avaamista varten ja neljännessä mansikkakaramelleja makean nälkään” (UN, 8). Tekstissä esiintyy usein myös alkusoinnutusta, niin äskeisessä esimerkissä kuin myös muualla: ”veden viemänä tai kantamisen kautta” (UN, 34). Kuvailevasta kielestä esimerkkinä toimii hyvin kuvaus merestä, jota Reeta katselee ja rakastaa: ”– – merta, joka vaihtoi värejä ja tuoksuja eikä koskaan näyttänyt samanlaiselta” (UN, 7) tai kun Reetan kuvataan elämän tärkeitä asioita ”[r]akastettavia asioita olivat äiti, isä, isoäiti, isoisa, vanha kalastaja kissoineen ja Laulava Lintukoira. Pidettäviä asioita – –.” (UN, 12).

Uppo-Nallen ja muiden hahmojen runot ovat pääsääntöisesti riimillisiä, mutta säkeitä ei kahlita tiettyihin muotteihin, vaan ne mukautuvat puhujan rytmiin ja mielentilaan. Laulavalla säkeet ovat usein villedä ja epäsuhtaisia, kun taas Uppo-Nallen runot (ainakin muille esitettävät) ovat usein harkitumman kuuloisia. Nallekin osaa tosin tuottaa välillä melkoista

loruilua, kuten vaikkapa koulussa ollessaan: ”Höllöntöllön tönttö, olen vessanpönttö...” (UN, 150) tai ”Urkki pantiin purkkiin, lähetettiin Turkkiin...” (UNT, 151).

Jotkut Uppo-Nalle -teoksissa kuvatuista pelkoreaktioista, jotka ilmaistaan välillä suorasanaisesti, vaikuttavat taas toimivan portteina asioiden selittämiseen lapsille ymmärrettävällä tavalla kuten teoksessa *Uppo-Nallen talviturkki*, jossa nalle säikähtää luullessaan kirjapainon painavan hänen runoteoksensa lyttyyn. Kustantaja selittää kirjanpainamisen tarkoittavan teoksen kokoamista papereista kirjaksi ja lupaa etteivät nallen runot sen aikana muutu (UNT, 45.) Kohtaus havainnollistaa lapsen ymmärryksen kehittymistä vertauskuvallisuuden suhteen. Lapsen on opittava, milloin asian voi ymmärtää kirjaimellisesti ja milloin se taas on kielikuva. Uppo-Nallen reaktio voi olla tuttu monille lapsille, jotka ovat miettineet, mitä jokin tietty termi tarkoittaa, ja saattaneet jopa pelästyä sen takia. Kielen tulkinnasta johtuva tunnereaktio on yhtä todellinen kuin ympäristön ärsykeeseen reagointi.

Runot ovat tekstissä läsnä oikeastaan jokaisessa luvussa. Ne lomittuvat proosatekstin sekaan luontevasti lisäten kuvailua. Välillä ne taas kertovat tapahtumista lisää tavoilla, jotka proosatekstissä eivät voi toteutua, kuten vaikkapa kohdassa, jossa Uppo-Nalle joutuu pyörremyrskyyn, ja rohkaisee itseään karusellirunolla, jossa on toistuvat, pyörivät riimit: ”Liisat ja Maijat ja Kaijat ja muut karuselli pyörii, lapset siinä hyörii. Silmät ne loistaa, on naurussa suut. Hah-hah-haa näin sitä saa viidenpennin hevosella ratsastaa.” (UN, 15.) Runot ovat teoksissa siis niiden poetiikan kannalta yhtä keskeisessä roolissa kuin henkilöhahmot, tai ainakin tärkeä aihe. Juoni rakentuu varsinkin *Uppo-Nallen talviturkissa* runoilun ympärille samoin kuin muidenkin tapahtumien, koska tarinassa seurataan, miten nalle pääsee julkaisemaan ensimmäisen runokokoelmansa.

Uppo-Nalle kirjoittaa runoja erityisiä tilanteita varten ja valmistautuu niiden esittämiseen. Esimerkiksi nallen koulunkäynnistä kertovat luvut sivuavat aina runoilua jollain tapaa. Joku oppilaista ei osaa arvostaa joulurunoja tai sitten Uppo-Nalle ilmaisee esimerkiksi turhautumistaan runoilun. Uppo-Nallelle runoilu on myös muuta kuin arkista tunneilmaisua tai leikkittelyä kielellä. Upoksissa ollessaan se haaveilee oman runokokoelman julkaisemisesta: ”– se suorastaan näki runokirjansa kirjakaupan ikkunassa. Kirjan kannessa oli sen oma kuva ja kirjan nimi: Uponneen kansan lauluja.” (UN, 14.) Haave toteutuukin myöhemmin *Uppo-Nallen talviturkissa* (UNT, 98). Välillä nalle pohtii, mitä muuta se voisi tehdä isoksi kasvettaen. ”Oli vain valittava ammatti. No, Uppo-Nallehan oli oikeastaan päättänyt, että siitä

tulisi runoilija, mutta saattaisi tietysti olla hyvä, että sillä olisi myös *sivuammatti* –.” (UN, 107.)

Vaikka runoileminen on Uppo-Nallelle tietoisella tasolla tärkeä harrastus, tulevaisuudessa jopa ammatti, nalle käyttää sitä tiedostamattaan myös tehokkaana tunnesäätelyn välineenä. Laulavan Lintukoiran kohdalla runoileminen on taas vain elämäntapa, tapa kommunikoida ja leikitellä, härnätä tai valittaa. Sen runoja ei arvosteta kertomuksissa samoin kuin Uppo-Nallen, mutta lukijalle ne esiintyvät usein jopa kirjan viihdyttävimpänä materiaalina.

Runoilu toimii Uppo-Nallelle erityisenä keinona purkaa voimakkaita tunteita. Yleensä jokaiseen Uppo-Nallen seikkailuun liittyen syntyy runo, joka useimmiten kuvaa nallen ajatuksia ja tunteita. Uppo-Nalle ei myöskään ole ainoa henkilöhahmoista, joka runoilee, koska esimerkiksi Laulava Lintukoira ja muutkin hahmot silloin tällöin lausuvat runoja, erityisesti jonkin voimakkaan tunteen kokiessaan. Uppo-Nalle -sarjan henkilöhahmot runoilevat useimmiten spontaanisti ja sitä voisi verrata improvisointiin. Reetan äitikin innostuu lausumaan lyhyen runon väitellessään Reetan kanssa (UN, 38). On huomionarvoista, että *Uppo-Nallessa* runot ovat teoksissa läsnä jo ennen Uppo-Nallea itseään. Reeta leikkii rannalla Laulavan Lintukoiran kanssa ja runoilee toiveestaan saada ystävä samalla kun Laulava taas päästelee riimejä villisti ja vapautuneesti. Ystävysten ensimmäisen yhteisen luvun lopussa Uppo-Nalle selittää Reetalle ja Laulavalle loppusoinnun tärkeydestä runoissa: ”Tunsin kerran runoilijan, aloitti Uppo-Nalle, oikean runoilijan, joka sanoi että laiva on tietysti laiva, mutta jos loppusointu vaatii, se saa olla vaikka vaiva” (UN, 32).

Uppo-Nallen talviturkissa nalle kirjoittaa tunnustusrunot runokokoelmansa *Uponneen kansan lauluja* varten. Tulkitsen runojen kertovan jotain kokoelman kirjoittajasta ja toimivan Uppo-Nallelle kuin itsereflektiona:

Tämän kirjan kirjoitti mainio mies, takiloista hän kaiken ties, meren tuttava oli mies. Usein myrskyisellä säällä rohkeana ilopäällä hän taivaan tähdistä navigoi ja purren satamaan näin toi (UNT, 43.)

Uppo-Nallen tunnustusrunoista toinen taas kuvastaa nallen pelokasta olemusta, kun se ajelehtii merellä. Se kuvaa ajelehtimistä vielä paljon kurjemmaksi olotilaksi kuin teoksissa tähän asti on annettu ymmärtää:

Muuan pieni poloinen oli pelko-oloinen. Uponneena pitkän vuoden merivettä, raukka, juoden läähätti ja räpiköi ynnä rantaa ikävöi (UNT, 43–44.)

Vaikka runo pelkoa ja ikävää kuvatessaan on monen nallen perheenjäsenen mielestä surullinen, se hyväksytään toiseksi tunnustusrunoista. Se on rehellisempi kuin rohkeutta alleviivaava ensimmäinen. Tämän voi tulkita siten, että niin pelko kuin muutkin vaikeat tunteet ovat osa elämää, eikä niitä tarvitse piilottaa tai hävetä.

Luvussa kolme käsittelin pelon tunteen ilmaisua Uppo-Nalle -teoksissa, ja tarkastelussani ilmeni, että runoilu ja laulut ovat Uppo-Nallelle tärkeitä välineitä pelon tunteen lievittämisessä. Niin tapahtuu myös *Uppo-Nallessa ja Kummassa*, jossa Uppo-Nalle saa lohduttaa toista pelokasta leikkinalleaa. Se laulaa Kummalle lohduttavan unilaulun, jossa kerrotaan unien turvallisesta maailmasta: ”Unenmaasta pelot ovat poissa, unet ovat niitä, joissa aina on ihan rauhallista, ei ole ollenkaan sotimista. Tuuti, tuuti tummaistani tuutilullaa, tuuteli tuu, taivaalla keltainen kuu.” (UNK, 13). Runo mukailee Kantelettaren, vanhan suomalaisen kansanrunokokoelman tuutulaulua. Runon syntyyn vaikuttaa taivaalla loistava kuu, josta Uppo-Nalle on aiemminkin saanut inspiraationsa. Laulava Lintukoira ulvoo riimitellen pelkoaan, kun Kumma teoksessa hyppää laivasta mereen uimaan.

Samalla runollinen kieli toimii myös apuna lapsilukijalle tunteiden nimeämisessä ja samalla myös säätelyssä. Kun tunne saa muodon runon kuvailevalla kielellä, on helpottavaa, että kerronnassa se myös nimetään. Kohdeteosten runojen monipuolinen, välillä villikin tapa käyttää sanoja voi myös vapauttaa lasta käyttämään sanoja omia tunteitaan kuvatessaan. Lyyrinen kieli ja runot ovat lapsen kielellisen kehityksen kannalta tärkeitä. Niissä esimerkiksi rytmi tai toisto virittävät aisteja aivan toisella tavoin kuin suorasanaisten teksti. Ne siis kiinnittävät helpommin lapsen huomion ja herättävät samalla myös tunteita.

Uppo-Nallen runot sisältävät reilusti myös huumoria. Huumori voi liittyä joko henkilöihin tai sitten se on kielellä leikittelyä, kuten seuraavassa kohtauksessa koululuokasta:

”Tuossapa istuu Jaska, housuissa on...” Uppo-Nalle ei ehtinyt pitemmälle, kun opettaja lähestyi vinhaa vauhtia Uppo-Nallen pulpettia. ”Sinä et jatka runoasi! opettaja puuskahti, mutta Uppo-Nalle jatkoi: ”Tuossapa istuu Jaska, housuissa on paikka, katsokaapa vaikka!” (UNT, 150.)

Tässä kohtaa loruilu ottaa hienosti huomioon lapsi- ja aikuislukijan luontaisen riimitäjän, kun se ensin antaa olettaa, että *Jaska*-sanana loppusointupariksi tulisi sana *paska*, mutta vaihtaakin sen yllättäen aivan toiseen riimipariin. Mielestäni tällainen puoliksi piilotettu ja kuitenkin yhteisessä tiedossa tapahtuva leikittely on yksi parhaita tapoja nauttia kielestä yhdessä lapsen kanssa ja synnyttää naurua.

Nallen korostuneen kirjalliseen hahmoon viittaa sarjan ensimmäisen teoksen eli *Uppo-Nallen* alkupuolella kohta, missä kertoja mainitsee sen varhaistuotannon (UN, 21). Uppo-Nalle rinnastaa itsensä omassa ajattelussaan jo ammattimaiseen runoilijaan, ja sen identiteetti rakentuu vahvasti runoilijuuden ympärille. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi silloin, kun nalle esittelee itsensä kouluun mennessään:

Uppo-Nallella olisi ollut kerrottavaa vaikka millä mitalla, mutta koska se ei ollut varma, miten paljon oli tarkoitus kertoa, se keskittyi kaikkein tärkeimpään: ”Olen runoileva karhu. On mahdollista, että runokirjani painetaan ja on luvattu, ettei sitä paineta lyttyyn. Tiedän runoista aika paljon, mutta muista asioista aika vähän ja siksi olen tullut kouluun.” (UNT, 79.)

Nallen henkilöahmo siis esittelee itsensä itselleen tärkeimmän ominaisuutensa kautta. Se on määrittämättömän ikänsä ajan ehtinyt oppia paljon runoilemisesta, mutta sen elämäkokemus on jäänyt muuten melko suppeaksi. Uppo-Nallen kohdalla runoilijuus kaikista mahdollisista ammatinvalinnoista liittyy selvästi selviytymiseen vaikeista ja pelottavista kokemuksista. Se saa voimaa kielellisestä ilmaisusta, ja sen runoilu on joissain tilanteissa miltei pikkuvanhaa. Nallen runollisen ilmaisun taustalla näkyy välillä halu olla itseään suurempi tai ainakin vahvempi. Luovuus toimii sille jatkuvasti tärkeänä voimavarana.

Uppo-Nallen kielenkäyttöön kuuluu lyyrisyys muulloinkin kuin vain säerunoja tehdessä. Se saattaa puhua lyhyissä repliikeissä riimein kuten silloin kun se yhdessä Reetan kanssa säikähtää lepakoita: ”–Lepakoita! kirkui Reeta. –Kepakoi! kirkui Uppo-Nalle” (UNT, 53). Joskus se taas tekee vaikeita sanavalintoja tai mutkikkaita lauseita. Joskus niistä syntyy proosarunomaisia vuodatuksia:

–Kihelmöin uteliaisuudesta, koska haluaisin todellakin tietää onko toisella joku salaisuus ja toisella vuori. Minusta olisi jännittävää asua sellaisen naapurina, jolla on joku kauhea salaisuus taka- tai povitaskussa, mutta toisaalta olisi tietysti hauskaa, jos Kissakuja seitsemän pihaan äkkiä ilmaantuisi vuori. Olisi hyvä lasketella. Luuletteko, että jompikumpi noista ottaisi itselleen koiranpennun? Meillä on niitä vasullinen. (UNT, 70.)

Nonsense-tyyliinkin kuuluu olennaisena sanoilla leikittely, mitä varsinkin Uppo-Nalle ja Laulava Lintukoira harrastavat.

Kuten Uppo-Nalle, myös teossarjan toinen keskeinen hahmo, Laulava Lintukoira, runoilee usein kovaan ääneen ja toiset eivät useinkaan pidä sen esityksistä, jotka ovat suorastaan hengästyttävää luettavaa. Laulavan rooliksi näyttääkin usein jäävän ylivilkkaan ja vallattoman

lapsen rooli. Se on usein tottelematon tai ilmaisee rehellisesti vaikkapa kateudentunteensa, joten sen voi sanoa säätelevän tunteitaan runoillen. Laulavaa ei aina suoraan toruta, mutta juonelliset ratkaisut tai kerronta antavat ymmärtää, ettei sen käytös ole toivottavaa. Bruno Bettelheimin mukaan koirat ja muut avuliaat eläimet symboloivat vaarallisten eläinten ohella saduissa yleensä *idiä* eli ihmisen kesyttämättömiä viettiyllykkeitä (Bettelheim 1975, 94). Uppo-Nalle-sadussa koiran vallaton olemus hyväksytään sellaisenaan, vaikka suurimpia ”töllöntöitä” eli virheitä tai tuhmuuksia pyritäänkin rajoittamaan.

On mielenkiintoista, että Laulavan Lintukoiran repliikit ovat melkein aina runoja. Se vaikuttaa esittävän teoksissa suorastaan lyyrisen kielen ääntä, joka pääsee aina välillä valloilleen. Sen runopurskahdukset ovat useimmiten myös tunnepurskahduksia, joissa ei myöskään ole turhaa suodatinta. Tässäkin kohtaa antaisin huomiota Bettelheimin maininnalle koirista kuvastamassa viettiyllykkeitä.

Kun Laulava Lintukoira ja Uppo-Nalle riitelevät, ne käyttävät runoja toistensa pilkkaamiseen, Laulava on vahingoniloinen ja ”purkaa sen sekarytmeihin” ja Uppo-Nalle taas ”purskahtaa vastarunoon” (UNT, 35). Samalla todetaan, ettei kiista ole vakava, vaan että molemmat hahmot ovat tottuneet nahisteluu. Lapsilukijalle tilanne näyttäytyy myös ilkkurisenä leikkinä, jossa uusi pilkkaruno syntyy edellisen runon vauhdittamana rap-battlena. Runo toimii tässä ikään kuin leikkikaluna. Tilannetta voisi verrata myös kalevalaiseen runonlaulajien kilpailuun.

Usein henkilöhahmot myös laulavat tekemiään runoja. Reeta laulaa aivan ensimmäisen teoksen alussa omaa lauluaan rannalla, ja Laulava taas laulaa omiaan jatkuvasti. Siitä sen nimikin, Laulava Lintukoira. ”Reeta oppi Laulavalta paljon lauluja, oppi itse tekemään lauluja” (UN, 10). Laulut ja runot toimivat Uppo-Nalle -teoksissa samoissa tehtävissä; ne ovat välineitä tunteiden ja ajatusten kuvaamiseen.

Lyyrisyys eli runollinen kieli on tärkeässä roolissa varsinkin Uppo-Nallen itseilmaisussa. Kun nalle kokee voimakkaita tunteita, vaikkapa hämmennystä, se purkaa ajatuksensa runomuotoon. Niin käy esimerkiksi silloin, kun Reeta tulee Uppo-Nallesta mustasukkaiseksi Kumman ilmestymisen takia:

Uppis jäi istumaan saapaskasan päälle ja mietti: Katsos, nalle, tota! Taitaa tulla sota. Vaikka tulis hätä, Kummaa en mä jätä. Kuten aina, Uppis tunsu olonsa helppotuneeksi, kun sai pistettyä ajatuksensa runomittaan. (UNK, 42.)

Uppo-Nalle -teoksissa runoilu toimii siis myös muidenkin tunteiden kuin pelon tai vihan ilmaisukanavana. Teoksissa lyyrisellä kielellä ja säerunoilla kuvataan paljon myös esimerkiksi ilon ja rakkauden tunteita.

Kun Uppo-Nalle on hermostunut tai jännittää uutta tilannetta, siltä syntyy runovuodatusta, joka usein on vailla järkeä. Esimerkiksi tavatessaan salaneuvoksen ja vuorineuvoksen sen runossa ei ole paljon järkeä:

Salaovet, salahaudat, salaporsaat, salanaudat ovat pötkimässä pakoon pimeään ja piilorakoon. Siellä piilee salaisuus, sulle kuin myös mulle uus. Salamanterista sanoi sakki: Se on pelkkä, pieni nakki, salanakkimakkara, salaleipäkakkara. (UNT, 68.)

Juuri nämä hermostuksen vallassa seipitetyt runot edustavat Uppo-Nallen tuotannossa selvimmin nonsensea. Niissä ei ole selvää teemaa, joka ainakaan liittyisi tilanteeseen muuten kuin pinnallisesti. Tässä runossa se on toistuva ”sala”-etuliite.

Joskus Uppo-Nallen puhe on myös puheripulia suorasanaaisessa muodossa, kuten silloin kun nalle koettaa puhumalla saada haita jättämään se syömättä:

Minusta ei ole paljonkaan syömisen iloa sinulle, nalle pälpätti. ’Minähän olen niin pieni. Sitä paitsi voin nousta maihin *missä tahansa* ja silloin lupaan laulaa laulusi vaikka kuinka moneen kertaan. Minusta tulee luultavasti *runoilija* ja silloin kirjaani luetaan, enkä ollenkaan ihmettele, vaikka sinun raittiyslaulusi, tai pikemminkin raittiyslaulu, jossa sinä esiinnyt, sisältyisi kirjaan” (UN, 20.)

Lyyrisyys on teosten kielessä läsnä myös silloin, kun pelon tunne poistuu. Näin käy esimerkiksi silloin, kun Uppo-Nallen peippospelko on saatu taltutettua: ”Sitä runotti useammin kuin ennen ja sen kuultiin hyräilevän itseksensä runojaan ---” (UN, 115). Verbi *runottaa* viittaa tunteeseen, jossa nallelle tulee voimakas tarve tehdä runoja. Tunne on ”melkein samanlainen kuin jano tai nälkä eikä kuitenkaan samanlainen” (UN, 94). Nallen luovuus puhkeaa pelon mentyä kukkaan, kun pelon aiheuttama jännitys katoaa ja tilalle tulee rauhallinen rentous. Entisistä pelon aiheuttajista voi jo runoilla ystävälliseen sävyyn: ”Pieni peippo pyöreä, sulle tahdon hyräillä: tämä olkoon onni mun, sinä mun ja minä sun.” (UN, 115). *Uppo-Nallen talviturkin* loppupuolella nallen päässä alkaa syntyä linturunoja. Se alkaa jopa suunnittelemaan uutta runokokoelmaa, joka käsittelisi vain lintuja. Mielestäni tämän voi tulkita merkiksi siitä, että se on päässyt jo hyvin eroon peippospelostaan.

Lapset voivat yhdessä aikuisen kanssa ja myöhemmin myös itsekseen pohtia tarinoiden äärellä henkilöhahmojen tunteita sanallisen kuvauksen kautta. Tulkitsen teoksen tulevan lyyrisyyden, tässä tapauksessa usein nonsensisen leikkittelyn, avulla lähemmäksi lasta. Tunteiden kuvaus runojen keinoin on Uppo-Nalle-sarjassa usein myös humoristista, mikä hieman keventää niiden vaikutusta lapsilukijaan. Lapsiin on aikojen saatossa vedonnut loruttelu ja niihin liitetyt leikit. Uppo-Nalle -teoksissa runot tuovat iloa ja antavat mahdollisuuden hengähtää kesken tarinan. Runot ja lorut antavat myös aikuiselle ja lapselle mahdollisuuden yhdessä heittäytyä luovuuden maailmaan. Kirjallisen teoksen rooli jo esteettisenä elämyksenä lapselle on tärkeä. Sadun valtaan joutumisen synnyttämä ilo ei johdu sadun psykologisista sisällöstä, vaan sen kirjallisista ominaisuuksista. (Bettelheim 1975, 20.) Myös Sakari Topelius aikanaan oli sitä mieltä, että sadun on ennen kaikkea tuotettava lapselle iloa (Lehtonen 2003, 23).

Tekstin lyyrisyys on tärkeässä osassa tunteiden kuvauksessa ja siinä, miten lapsi eläytyy lukemaansa tai kuulemaansa. Uppo-Nalle -teosten kielen lyyrisyys toimii sekä tunteiden säätelyn että kuvaamisen keinona. Runot ovat kohosteista kieltä, joka kiinnittää erityisesti lukijan huomion. Silloin, kun niissä kuvataan tunteita, ne toimivat tunnesäätelyn keinoina erityisesti Uppo-Nalelle teosten fiktiivisessä maailmassa. *Uppo-Nallessa ja Kummassa* runoilemisen tunnesäätelyfunktio ilmaistaan selvimmin: ”Kuten aina, Uppis tunsi olonsa helpotuneeksi, kun sai pistettyä ajatuksensa runomittaan” (UNK, 42). Uppo-Nalelle ajatuksetkin ovat helpommin käsiteltävissä, kun ne voi sanallistaa suullisesti. Keskeistä on mielestäni myös se, että runot syntyvät yleensä suoraan lausuttuina. Ne päätyvät kirjoitettuun muotoon vasta, kun Uppo-Nalle kokoaa runokirjansa. Runoilun voimaannuttava ja lohduttava vaikutus näkyy myös silloin, kun nalle joutuu lentoon myrskytuulen viemänä ja lausuu ilmassa itsekseen: ”[e]i ole nallen halu, olla myrskyjen leikkikalu – –” (UN, 44).

Tunteiden pukeminen runomittaan vaikuttaa tehokkaalta säätelykeinolta Uppo-Nallen kohdalla. Se myös käyttää niitä itsensä rohkaisemiseen pelottavissa tilanteissa. Tunteita voidaan opetella tunnistamaan ja kohtaamaan lapsen kanssa yhdessä lukemalla runotekstiä. Uppo-Nallen kohdalla voisi esimerkiksi kiinnittää lapsen huomiota tunnereaktioihin kuten hermostuksesta tai kiukusta kertoviin runoihin. Yhdessä voidaan pohtia, miltä runoteksti tuntuu tai mitkä tunteet vaikuttavat henkilöhahmon toimintaan.

Runot toimivat lapsilukijalle kuin jäähdyttely- tai pysähtymispaikkoina kesken tarinan. Ne vievät voimakkaalta tunnereaktiolta huomiota usein humoristisella otteellaan ja

rytmisyydellään. Runojen kohdalla eläytyminen henkilöhahmoon katkeaa tai muuttaa muotoaan. Varsinkin nonsensiset runot keventävät tunnelmaa, joka voi pelottavan kohtauksen aikana muuttua hyvin jännittyneeksi. Runoissa nousee keskiöön leikkisempi tapa tarkastella tunteita ja pelottavia tapahtumia.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelin Elina Karjalaisen Uppo-Nalle -sarjan teoksia. Tutkielmassani tarkastelin pelon ja vihan tunteiden kuvausta kolmessa sarjan teoksessa, *Uppo-Nalle* (1977), *Uppo-Nallen talviturkki* (1978) ja *Uppo-Nalle ja Kumma* (1993), sekä niitä kerronnallisia keinoja, joilla kyseisiä tunteita ja niiden ilmaisemista näissä teoksissa kuvataan. Olin kiinnostunut siitä, missä roolissa tunteiden ilmaisu teoksissa oli ja millaisena mallina tunteiden kuvaus voi lapsilukijan tunteiden käsittelyssä ja tunnekasvatuksen välineenä toimia.

Kun aloitin Elina Karjalaisen Uppo-Nalle -sarjan lukemisen ja tutkimisen, ajatuksena oli, että nallesta kertova kirjasarja saattaisi erota aikalaikirjallisuudestaan jollain tapaa elämänsä asenteessaan ja kasvatuksellisuudessaan. Tutkimuskysymys tiivistyi lopulta muotoon, millaista on Uppo-Nalle kirjojen pelon ja vihan tunteiden kuvaus sekä millaisin kerronnallisoin keinoin tunteita ja niiden ilmaisemista kuvataan.

Tutkimukseni menetelmänä oli kontekstoiva lähiluku ja vertaileva tunnepedagoginen luenta. Vertailukohtana 1970- ja 1990-luvuilla ilmestyneille kohdeteoksilleni olivat tuoreemmin tunnekasvatusoppaat, jotka perustuivat psykologiseen tutkimukseen tunteiden psykologiasta.

Tutkimukseni eteni ensin teosten tunneilmaisun kuvauksen havainnoinnilla ja sen analysoinnilla. Tarkastelin pelon tunteen kuvausta luvussa kolme ja vihan tunnetta luvussa neljä. Molemmissa luvuissa tarkastelin sitä, mitkä asiat tunnereaktioita aiheuttavat, miten reaktioita kuvataan ja lopuksi sitä, millaisia merkityksiä tunneilmaisulle teoksissa annetaan. Teosten lyyrisyyttä ja kerronnallisia keinoja tarkastelin luvussa viisi.

Hypoteesini tutkimuksen alussa oli, että Uppo-Nalle -teosten erityinen kieli ja kerronnalliset asetelmat ovat tärkeässä osassa tunteiden kuvauksessa ja siinä, miten lapsi eläytyy luke- maansa tai kuulemaansa. Tutkimuksen aikana tuli esiin, että lyyrisyyttä esiintyy teoksissa useilla eri tasoilla, ja se kietoutuu proosatekstiin luontevasti myös repliikkeinä ja säerunoina.

Keskeisiksi tuloksiksi sain tutkielmassani, että tunteiden kuvaus Uppo-Nalle-kirjoissa on monitasoista. Se on jatkuvasti mukana seikkailujen kuvauksissa, kuten lastenkirjoissa yleensäkin, eikä sen äärelle silloin useinkaan pysähdytä pidemmäksi aikaa. Välillä tunteet saavat kuitenkin suuremman roolin. *Uppo-Nallessa ja Kummassa* on yksi kokonainen luku, jonka

otsikko on ”Uppo-Nalle suuttuu”, ja jonka aloituskuvassa nallen kasvot ovat vääntyneet irvistykseseen ja sen päästä sinkoilee salamoita.

Uppo-Nallessa ja *Uppo-Nallen talviturkissa* Uppo-Nalle pelkää teoksissa monenlaisia asioita, kuten peipposia, pitkiä varjoja ja hyvin hiljaisia ääniä. Sen hahmo on pelontunteen kannalta keskeinen, koska tunne kuuluu sen kehystarinaa niin voimakkaasti.

Uppo-Nallessa ja *Kummassa* taas keskeinen pelkäävä hahmo on Kumma, joka on joutunut pakenemaan sotaa ja on selvästi traumatisoitunut. Kumma pelko on kuvattu hyvin ruumiillisena. Uppo-Nalle samaistuu voimakkaasti Kummaan teoksen alussa, koska sekin on aiemmin kokenut turvattomuutta ja pelkoa. *Uppo-Nallessa* ja *Kummassa* toinen keskeinen näkökulma pelkoon nousee esille jo Kumma nimen kautta, nimittäin vieraan ja oudon pelko. Kumma saa osakseen rasistista kohtelua paikallisilta ihmisiltä, jotka eivät ole tottuneet näkemään yhtä tummia leikkinalleja kuin Kumma.

Vihaa tunnetaan Uppo-Nalle -sarjassa yleensä kiukun tai turhautumisen muodossa, mutta myös silloin, kun joko itseä tai toista on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti. Sekä aikuiset että lapset ilmaisevat vihantunteitaan. Pelko ja viha tulevat molemmat esiin sekä proosatekstin että runojen kautta, vihalle käytetään enemmän suorasanaista ilmaisua, kuten huudahduksia, kun taas pelko helpommin ilmaistaan runojen kautta.

Vaikuttaisi siltä, että Uppo-Nalle -teoksissa pelon ja vihan tunteisiin suhtaudutaan pääosin rakentavain tavoin. Jotkin esimerkiksi kiukkuja kuvaavat kohdat olisivat nykypäivän tunnetaitokasvatuksen näkökulmasta vanhentuneita tapoja käsitellä vihan tunteita, mutta varsinkin pelon tuntemiseen on teoksissa yleensä lupa. Lasten ilmaisussa tunteitaan teosten maailmassa aikuiset ovat usein melko vähän läsnä tai sitten ihmettelevät tai koettavat rajoittaa tunnereaktioita. Pelko vaikuttaa Uppo-Nalle -teoksissa olevan hyväksytympi tunne ilmaisukontekstissaan, mutta tietyissä tilanteissa vihakin kuvataan ymmärrettävänä tunteena ja sen ilmaisua kuvataan monipuolisesti. Esimerkiksi toisen epäreilun kohtelun takia suuttuminen kuvataan hyväksyttynä, kun taas lapsenomaisen, arkinen kiukuttelu näytetään turhanpäiväisenä reaktiona.

Vaikuttaa siltä, että Uppo-Nalle -teosten julkaisuaikana tunnetaitojen tutkimus ja aktiivinen opetus on ollut vielä aivan alkuvaiheessa verrattuna nykypäivään. Varsinkin vihan tunteen ilmaisu ja henkilöhahmojen tapa kohdata se eroaa jonkin verran siitä, mikä tällä hetkellä nähdään hyväksi esimerkiksi vertailun kohteena olevissa tunnekasvatusoppaissa (?). Viha on ihmisille ehkä voimakkaammin epämiellyttävä tunne kuin pelko, koska sen ilmaisu niin

usein kohdistuu myös muihin kuin tunteen kokijaan. Toisaalta sekä aikuisen että lapsen on hyvä ymmärtää, mistä erilaiset pelon ja vihan tuntemukset johtuvat.

Karjalaisen teokset ovat joissakin kohden aikansa kuvia, esimerkiksi rasistiseen kohteluun liittyviä tilanteita kuvatessaan. Ne tarjoavat hyödyllisiä asioita pohdittavaksi, jos niitä luetaan tunnekasvatuksellisessa mielessä. Kontekstiinsa nähden ne ovat edistyneitä positiivisen ja toivoa painottavan asenteensa takia, mutta joissakin kohden, erityisesti vihan tunteen ilmaisuihin ja vihaan suhtautumisen kuvauksessa ne ovat jääneet jälkeen tämän päivän kasvatustieteilijöiltä. Pelontunteen käsittelyyn lapsen kanssa ne puolestaan ovat oiva väline.

Toinen tärkeä tulos tutkimuksessani oli, että lyyrisytyllä on Uppo-Nalle -teoksissa tärkeä rooli sekä tyylillisesti että temaattisesti erityisesti Uppo-Nallen tunteiden ilmaisukanavana. Runot toimivat hyvin tunteiden kuvauksessa vapaampaan ja tunneilmaisuun rohkaisijoina. Runoilla myös tuodaan leikkisyyttä vakaviin asioihin ja pienennetään pelkojen kohteiden vaikuttavuutta. Runoilu on Uppo-Nalelle osa identiteettiä ja keskeinen tunteiden ilmaisukanava.

Kasvatustieteet tutkivat tunteiden psykologiaa oppimiseen liittyen, mutta tunnetaitojen koko tutkimuskenttä on laajempi. Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin tähtäävä tunnetaitokasvatus voi hyödyntää taiteita monella tavoin, ja lastenkirjallisuus tarjoaa kiinnostavan ja usein myös ilmestymisaikaansa heijastavan ikkunan. Lähestymistapana kirjallisuudentutkimus tuo tunnetaitokasvatukseen luovuuden näkökulman. Kirjallisuus taiteenlajina käsittelee tunteita siinä missä muutkin. Lisää tutkimusta tarvittaisiin selvästi lastenkirjojen kielellisten piirteiden tunnekasvatuksellisuudesta, koska useat löytämäni tutkimukset koskivat lasten kuvakirjoja ja niissä erityisesti kuvien vaikutusta tunteisiin.

Tutkielmassani tarkastelin Uppo-Nalle -teoksia tunteiden kuvauksen näkökulmasta, mutta niillä on annettavaa muuhunkin tutkimukseen. Esimerkiksi suvaitsevaisuus ja rasismi nousivat teoksia lukiessani mielenkiintoisina teemoina esiin. Myös Uppo-Nallen erityisen kirjallinen hahmo olisi kiinnostava tutkimuksen kohde.

LÄHTEET

Primaarilähteet

Karjalainen, Elina 1977. *Uppo-Nalle* (UN). Porvoo: WS Bookwell Oy.

Karjalainen Elina 1988. *Uppo-Nallen talviturkki* (UNT). Porvoo: WSOY.

Karjalainen, Elina 1993. *Uppo-Nalle ja Kumma* (UNK). Porvoo: WSOY.

Sekundaarilähteet

Arvola, Pirjo & Mäki, Silja 2009. *Satu kantaa lasta: Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterrapiaan 1*. Porvoo: Kustannus Oy Duodecim.

Bal, P. Matthijs & Veltkamp, Martijn 2013. How Does Fiction Reading Influence Empathy? An Experimental Investigation on the Role of Emotional Transportation. *PLOS ONE* 1/2018. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055341> (viitattu 8.10.2021).

Berceli, David 2005. *TRE-stressipurkuliikkeet stressin ja traumojen helpottamiseen*. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Castano, Emanuele & Kidd, David Comer 2013. Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind. *Science*. 10/2013 18;342(6156):377–80. [10.1126/science.1239918](https://doi.org/10.1126/science.1239918) (8.10.2021).

Elswick, Susan 2018. *Using Picture Books to Enhance Children's Social and Emotional Literacy. Creative Activities and Programs for Parents and Professionals*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Goleman, Daniel 1997. *Tunneäly: Lahjakkuuden koko kuva*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Harala, Susanne 2018. ”Mutta minusta sanojen on oltava oikein, olivatpa ne runossa tai eivät.” *Runokieli ja sen kommentointi Elina Karjalaisen Uppo-Nalle-teossarjan runoissa.* Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201805211734> (28.9.2021).

Harjunkoski, Sirpa-Maija 2009. Tunnekieli tutuksi äidinkielen tunnilla. Teoksessa Pirjo Arvola & Mäki, Silja (toim.) 2009. *Tarina tukee lasta: Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2.* Porvoo: Kustannus Oy Duodecim.

Heikkilä-Halttunen, Päivi 2015. *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen.* Porvoo, Atena.

Heikkilä-Halttunen, Päivi 2013. Lasten- ja nuortenkirja kyseenalaistaa ja ottaa kantaa. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 1. – Lajeja, poetiikkaa.* Riika: SKS.

Heikkilä-Halttunen, Päivi 2003. Patikkamatkamaalta kaupunkiin. Teoksessa Liisi Huhtala, Karl Grönn, Ismo Loivamaa, Maria Laukka (toim.) 2003. *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia.* Hämeenlinna: Tammi.

Heikkilä-Halttunen, Päivi 2001. Kuningattaren selluliitti: Suomalaisen sadun teemoja ja mielenmaisemia. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) 2001. *Kirjaseikkailu: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas.* Helsinki: Tammi.

Hogan, Patrick Colm 2011. *What Literature Teaches us about Emotions.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hämmäinen, Seija; Mäki, Silja 2009. Satu ilahduttaa päiväkotilasta. Teoksessa Pirjo Arvola & Mäki, Silja (toim.) 2009. *Tarina tukee lasta: Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2.* Porvoo: Kustannus Oy Duodecim.

Jokipaltio, Johanna (toim.) 1997. *Sadun voimat 1. – Lapsi tuo sadun tullessaan.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jääskinen, Anne-Mari 2017. *Mitä sä rageet? – Lasten ja nuorten tunnetaitojen tukeminen.* Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Jääskinen, Anne-Mari 2017. *Mitä sä rageet? – Tunteita sikanolosta sairaan siistiin.* Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Kalervo, Helena 1987. Semanttisesti poikkeavat verbi-ilmaukset Elina Karjalaisen Uppo-Nalle satukirjoissa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/148287> (28.9.2021).

Kaleva/STT 2002. Elina Karjalainen luottaa sadun voimaan. *Kaleva* 3.6.2002. <https://www.kaleva.fi/elina-karjalainen-luottaa-sadun-voimaan/2321420> (viitattu 28.9.2021).

Kokkonen, Marja 2010. *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet: Opi tunteiden säätelyn taito*. Juva: PS-kustannus.

Kokkonen, Marja 1996. *Tunteiden kokemisesta tunteiden kohtaamiseen*. Teoksessa Lea Pulkkinen (toim.) 1996. *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Lagerström, Katri 2009. *Taiteellisesti luodun maailman kansalaiset. Henkilöhahmot Elina Karjalaisen Uppo-Nalle -kirjasarjassa*. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-20172> (28.9.2021).

Lahtinen Anuliisa & Rantanen, Jarkko 2019. *Tunnetaidot opetustyössä – Opas haastaviin tilanteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lehtonen, Maija 2003. Puoli vuosisataa lastenkirjailijana – Zacharias Topelius. Teoksessa Liisi Huhtala, Karl Grønn, Ismo Loivamaa, Maria Laukka (toim.) 2003. *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*.

Loivamaa, Ismo 2018. *Kuka kukin on lastenkirjoissa*. Helsinki: Avain.

Lyytikäinen, Pirjo 2016. Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa: Johdatusta tunteiden kognitiivisen poetiikan tutkimiseen. Teoksessa Anna Helle & Anna Hollsten (toim.) 2016. *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Turenki: SKS.

Malmberg, Raili 1997. *Karjalainen, Elina*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 13.10.2004 (päivitetty 16.3.2016). (viitattu 8.4.2021).

Manninen, Ada 2020. *Lastenkirjallisuus tunnekasvatuksen välineenä: Surun käsittely kahdessa lasten kirjasarjassa*. Erityispedagogiikan pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/69677/URN%3ANBN%3Afi%3Ajyu-202006033933.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (30.9.2021).

Nikolajeva, Maria 2014. *Reading for learning. Cognitive approaches to children's literature*. John Benjamin's Publishing Company.

Nummenmaa, Lauri 2016. Tunteiden neurobiologiaa. *Suomen Lääkärilehti* 10/2016 VSK 71.

Nummenmaa, Lauri 2010. *Tunteiden psykologiaa*. Falun: Tammi.

Nurmi, Päivi 2013. Lupa tunteisiin. Teoksessa Päivi Nurmi (toim.) 2013. *Lapsen ja nuoren viha*. Juva: PS-Kustannus.

Nurmi, Päivi & Schulman, Marja 2013. Lapsen vihaan reagoiminen. Teoksessa Päivi Nurmi (toim.) 2013. *Lapsen ja nuoren viha*. Juva: PS-Kustannus.

Nurmi, Tiina 2015. Lapsi ja aggression voima. Teoksessa Kaija Mankinen, Irja Jokinen, Ritva Lintu & Marja Schulman (toim.) 2015. *Pikkulapsesta koululaiseksi: psykodynaaminen näkökulma tunne-elämän ja ihmissuhteiden kehitykseen*. Helsinki: Therapie-säätiö.

Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. Opetushallitus 2021. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/1-tunteet-mita-ne-ovat> (viitattu 28.9.2021).

Pettersson, Bo 2011. Kuvittele! Mielikuvituksesta kirjallisuuden tutkimuksessa ja opetuksessa. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 4/2011.

Rantanen, Miina 2008. *Uudissanojen semantiikkaa Elina Karjalaisen lastenkirjasarjassa Upo-Nalle*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. <https://www.utu-pub.fi/handle/10024/41981> (28.9.2021).

Rinne, Jenni; Kajander, Anna & Haanpää, Riina 2020: Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.) 2020. *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos.

Saarikallio, Suvi 2010. Music as emotional regulation throughout adulthood. *Psychology of Music* 39(3):307–327.

Salmela, Mikko. Affektiivinen käänne. Yksi vai monia? Käsitteellisiä ja metodologisia pohdintoja. *Tieteessä tapahtuu*. 2/ 2017.

Suojala, Marja 2003. Uusi satu. Teoksessa Liisi Huhtala, Karl Grönn, Ismo Loivamaa, Maria Laukka (toim.) 2003. *Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Hämeenlinna: Tammi.

Hermeneutiikka. Tieteen termipankki. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:hermeneutiikka> (viitattu 31.8.2021).

Tirkkonen, Sanna 2019: Yksinäisyyden tunteet Tove Janssonin teoksessa Muumipappa ja meri. *Psykoterapia-lehti* 3/2019.

von Scheve, Christian 2017. Affekteista, emootioista ja tunteista. Suom. Mikko Salmela. *Tieteessä tapahtuu* 2/2017. suom. Mikko Salmela

Väli-Korpi, Amanda 2021. *Iloa, surua, pelkoa ja vihaa - satu tunnekasvatuksen välineenä*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64747/Vali-Korpi_Amanda.pdf?sequence=1&isAllowed=y (30.9.2021).

Äärelä, Erkki 2009. Psykoanalyttinen affektin malli ja ruumiilliset oireet. *Psykoterapia-lehti* (2009), 28(2), 98–107.